

Teatriankeet hooajast 2020/21

Säravaimad hetked ja põnevaimad suundumused hooajal 2020/21 lavastatud dramaturgias (pidades silmas nii kodu- kui välismaist dramaturgiat, nii sõnalist kui koreograafilist teksti, nii ühe autori kui lavastusgrupi loomingut jne).

Kolm parimat, olulisimat või põnevaimat lavastust hooajal 2020/21.

(Selle vastuse raames võib lisaks režiile tõsta esile ka teisi lavastusterviku komponente — stsenograafia, muusikaline kujundus, koreograafia, valgus, video jne —, kuna tihtipeale on neid raske tervikust lahus hinnata või otsustada, millele täpselt võlgneb lavastus oma õnnestumise.)

Mõned näited mõjusaimast lavalisest kohalolust või sooritusest hooajal 2020/21.

(Näitlejad, tantsijad, esinejad, etendajad, artistid jne, nii üksiksooritustes kui ansamblimängus.)

Eredaim teatritegu hooajal 2020/21.

(Siinkohal võib arvestada ka lavavälist teatrimaailma, tuua välja tegu, mis on mõjutanud teatrielu, arvestada ka teatripoliitilisi ja teatrielu tervikuna puudutavaid sündmusi, tõsta esile mõni sõnavõtt, akt, otsus, üritus, hariduseluga seotud või administratiivne tegevus jne.)

Hooaja olulisemad teatritekstit või dialoogid, mis on aidanud kaasa teatri mõtestamisele (pidades silmas nii nende tekstide autoreid, toimetajate tööd, dramaturgide mõtteavaldusi meedias, sündmusi uues meedias või turundustegusid).

Koroonatingimustest hoolimata oli ka kõnealuse hooaja repertuaar mahukas ning seda etendati erinevate meediakanalite kaudu ja erinevates geograafilistes punktides.

Tervikut on üha raskem haarata. Mille järgi teete oma teatrikülastuste valikuid? Kas tänane teatripilt ja elukorraldus on loonud selliseid valikukriteeriume, millest varem ei osanud mõeldagi?

Mida sooviksite kommenteerida (probleemid, mured, rõõmud, üllatused, vihastamised, tähelepanekud, vihjed teatri tuleviku kohta)?

Teater.Muusika.K...

17-55

Kultuuriminister
Kultuuriministeerium
Tallinna Linnateater
Eesti Draamateater
Teater Vanemuine
Ugala teater
Endla teater
Estonia teater
Tiit Palu
VAT Teater
Vaba Lava
Noorsooteater
Vene Teater
Rakvere Teatrimaja
Von Krahli Teater
Tartu Uus Teater
Kanuti Gildi Saal
Teatريفestival
Teater
Aare Toikka

JAAK ALLIK:

Minule oli kõige vapustavamaks Damir Salimsjanovi idee ja tekst lavastuses „Läbi kõigi elude ma otsin sind...”. Tuli vaikne mees Venemaalt, tegi kuu aega proove ja asetas peegli kogu meie filmi- ja teatrimaailma ette, esitades küsimuse: „Mille nimel te teete seda, mida te teete; mille nimel siblite?”

Seepärast nimetan teiste tähelepanuväärsete tekstidena just ja ainult neid tekste, kus vastus sellele küsimusele on selgelt olemas ja ka õnnestunult teostunud. Muidugi ei nimeta ma klassikateoseid, millele annab aktuaalsuse lavastajatõlgendus. Aga algupäranditest Mari-Liis Lille ja Priit Põldma „Teises toas”, Laura Kalle ja Liis Aedmaa „Kui sa tuled, too mul lilli”, Birgit Landbergi ja Mihkel Seedri „Inimesed ja numbrid”. Ning uuest välisdramaturgiast Marius von Mayenburgi „BÄNG”, Lucas Hnathi „Ujuja”, Slava Durnenkovi „Minu Georg Ots” ja Mihhail Durnenkovi „Utopia”.

Ivar Põllu „Serafima+Bogdan”, Elmo Nüganeni „Lapsed”, Ringo Ramuli (autor Priit Põldma) „Leskede kadunud maailm” ja kahe hooaja vahelt Margus Kasterpalu ja Priit Põldma „Kadunud kodu”. Ja lõpuks „Pikad sammud” (Piip ja Tuut teater). Mõistet „sooritus” olen harjunud kasutama iluuisutamise või suusahüpete, mitte mis tahes kunsti kontekstis (luuletus kui sooritus? keelpillikvartett kui sooritus?). Moodne ja sisutühi mõiste „lavaline kohalolu” märgib otsetähenduses seda, kas näitleja jõudis lavale, ning selle puudumine kuulub direktori, mitte lavastaja kompetentsi. Seetõttu meenutaksin neid näitlejatöid, mis hooaja jooksul vaadatud kaheksakümne kahes lavastuses nähtud sadade lavaliste „kohaolekute” seast veel praegu kõige eredamalt silme ette tõusevad, teatrisaalis tekkinud emotsioonid taas mällu kergitavad ja hinge helisema panevad. Nimetaksin siinkohal ka neid lavastusi, mis on usaldusväärselt inimestelt palju kiidusõnu pälvinud, kuid mida ma kahjuks veel näinud pole. „Niskamäe naised” ja „Mitte midagi” (Vanemuine), „Vaade sillalt”, „Jõgi” ja „Pimevalge” (Endla), „Miks me varastasime auto” (Eesti Noorsooteater), „Baskerville’ide koer” (Karlova teater). Guido Kangur, Mait Malmsten, Priit Võigemast — „Lehman Brothers”, Priit Loog ja Andres Mähar — „Serafima+Bogdan”, Üllar Saaremäe ja Indrek Saar — „Liblikas”, Juhan Ulfsak — „Mefisto”,

Peeter Tammearu — „Rogožin”, Ivo Uukkivi — „Keegi KGB-st”, Ringo Ramul — „Kui sa tuled, too mul lilli”, Uku Uusberg — „Ujuja”, Martin Mill — „BÄNG”, Tõnn Lamp — „Nad tulid keskööl”, Sander Roosimägi — „Kadunud kodu”.

Ilo-Ann Saarepera — „Serafima+ Bogdan”, „Kui sa tuled, too mul lilli” ja „Valged põdrad”; Ülle Kaljuste — „Kasuema”, Anu Lamp — „Nad tulid keskööl”, Teele Pärn — „Niagara ületamine”, Silva Pijon — „Sitsi silentium”, Karin Tammaru — „Kihnu Jenka”.

Üliõpilased Maria Theresa Kalmet ja Jaan Tristan Kolberg „Tabamata imes”.

Ka mõiste „teatritegu” on üsna absurdne, sest ega seal teatrites ju muud tehtagi kui teatrit. Sõna otseses ja globaalses mõttes kogu Tartu Uue Teatri meeskonna TEGEvus lavastuse „Serafima+Bogdan” loomisel, ülesehitamisel, produtseerimisel ja lõpuks ka ilmastikuga võitlemisel. Olgu siia juurde ka kohe öeldud, et sama teatri peaaegu sama kangelaslik tegevus lavastuse „Kõigi piirangute lõpp” loomisel pani mind küll ainult hämmastusest õlgu kehitama.

Kiitust ja imetlust väärib ka Märt Meose ja Allan Kaldoja töö „Vabaduse festivali” organiseerimisel ja läbiviimisel Narvas 2021. aasta augustis.

Kõige olulisemaks ja sisusügavamaks sel hooajal ilmunud teatritekstiks pean Ivika Sillari artikliteraamatut „Käisin teatris”. Sügav kummardus ka Merle Karusoole kaheköitelise Pansoraamatu ilmutamise eest.

Pole toonud. Teen valiku ikka ja alati esmalt lavastaja isikut silmas pidades.

Imestama on pannud jonnakas jätkusuutmatus, millega Allan Kaldoja ja Märt Meos juba kolmel aastal järjest on nii ajakirjanduses kui ka sotsiaalmeedias püüdnud šantažeerida kultuuriministeeriumi ja avalikkust, näitamaks, et neil pole endiselt kavas meie suuruselt kolmandas linnas riigi rahadega rajatud suurepärasel Vaba Lava hoones hakata taaslooma Narva teatrit. Et Narvas pole võimalik kasvatada teatriarmastust Tallinna Telliskivi Loomelinnaku repertuaari dubleerides, võiks juba selgeks saada.

KARIN ALLIK:

Kasutan jälle võimalust, et tõsta esile kodumaist algupärast dramaturgiat. Jälgisin möödunud hooajal (ja jälgin ka praegusel) suure huviga näiteks Priit Põldma dramaturgitööd, mis kujunes kahtlemata viljakaks. Nii tema „Leskede kadunud maailm” kui ka „Haige mäger” voolasid oma ebaharilikust loost hoolimata äärmise loomulikkuse ja usutavusega, toetasid omapärast atmosfääri ja näitlejate ansamblimängu, pugesdes nõnda mulle kiiresti hinge.

Tänaväärne juhtum dramaturgiamaastikul (suundumuseks oleks seda vast vara nimetada) on ka koduvägivalla kajastamine, seda lausa kahes lähestikku esietendunud lavastuses: „Kui sa tuled, too mul lilli” (autorid Liis Aedmaa ja Laura Kalle) ja „Teises toas” (autorid Mari-Liis Lill ja Priit Põldma). Kusjuures viimast on saatnud selline publikumenu, et pääsen seda nägema tegelikult alles jaanuaris 2022 — nii suvised kui ka sügisesed piletid läksid huviliste seas nagu soojad said. Teema olulisuse tõttu julgen näidendit juba praegu esile tõsta.

Kolmandaks jäi mulle silma Eva Kolditsa ja Anne Tärnpu „Blablabla”, mis, erinevalt koguperelavastuste peavoolust, ei jutustanud konkreetsete sündmuste ja läbivate tegelastega lugu, vaid lõi keelemängulise ja delikaatselt hariva kollaaži. Lõbu ei läinud koos looga muidugi kaotsi, pigem vastupidi.

Lauri Lagle „Sa oled täna ilusam kui homme” Von Krahlis. Lavastus, mis laadis mind uue energiaga. Viimati nähtud etendus haaras mind tõepoolest lõpuni kaasa ja lummas täielikult, tuletades meelde, miks ma teatrit armastan. Kõlab küll päris paatoslikult, aga nii oli. Intensiivses atmosfääris läbitud teekond argisest abstraktseni sattus minu jaoks kuidagi väga õigesse aega ja kohta.

Kertu Moppeli „Mefisto” Draamateatris. Lavastus, mis on selge ja ajakajalise ideega, kuid mitte plakatlik, tõeliselt teatraalne, kuid mitte efektitsev. Ühtlasi tundub, et lavastaja suutis suurepäraselt ära kasutada potentsiaali, mida peidab endas nii Draamateatri suur saal kui ka Juhan Ulfsak näitlejana.

Ivar Põllu ja Tartu Uue Teatri „Serafima+Bogdan” Kolkjas. Lavastus, mis suveteatri virvarri keskel mõjus kui sõõm värsket

õhku. Taas köitis mind siin just lavastuse eriskummaline atmosfäär ja ainulaadne mängupaik. See, kuidas mängisid etendustega kaasa Peipsiveere metsik võsa ja järve lähedus, augustikuine tähistaevas ja õhtuti langev temperatuur, jääb kauaks meelde.

Üksteist toetav ja mõjuvat tervikut loov näitlejate ansamblimäng: lavastuste „Sa oled täna ilusam kui homme” ja „Haige mäger” trupp. Peaosad, mida ei kujutaks pärast nähtud etendust ette enam ühegi teise näitleja kehastuses: Juhan Ulfsaki Henrik Höfgen „Mefistos”, Külliki Saldre Niskamäe vanaperenaine „Niskamäe naistes” ja Carmen Mikiveri autistlik Linda „Pimevalges”. Kõrvalosad, millest üks võlus oma pulbitseva karismaga, teine aga range minimalismiga: Priit Võigemasti Porfiri Petrovitš „Kuritöös ja karistuses” ning Alo Kõrve kehastatud ujumistreener „Ujujas”.

Tartu Uue Teatri leiutatud koroonakindel kontaktteater. Kuigi keset kliimakriisi ei ole autoteater kindlasti jätkusuutlik ega eelistatud viis teatri tegemiseks ja kogemiseks, tekitas see keset avalike ürituste piiranguid ja ekraaniväsimumust omajagu meeldivat elevust.

Paavo Piigi ja Heneliis Nottoni „Kuidas tehakse näitlejat” Levilas. Loodetavasti pani/pane see artiklisari liikuma jää, mis on seni katnud ahistamisjuhtumeid teatriringides (aga miks mitte ka ülejäänud huvihariduses).

Sõnateatri žürii liikmena ei ole mul võimalik seada endale teatrikülastusteks erilisi valikukriteeriume; eesmärk on ikka näha nii palju (sõna)teatrit, kui ajaliselt jõuan. Tõtt-öelda ootan nüüd aga aega, mil neid kriteeriume jälle seada saan. Eriti suvel, kui väheambitsioonikate ja/või rahaahnete lavastuste hulk uutesse kõrgustesse tõusis, süvenes nähtud etendustega tasapisi pigem tüdimus kui vaimustus. Õnneks pakkus mõni lavastus siiski ka vastumürki.

DANZUMEEES:

Üldiselt on suundumus ikka sama — endiselt armastatakse lavale tuua eelkõige minevikku ja seal kõrval pisut ka olevikku, aga tulevikuga eriti ei julgeta(?) tegelda (üks meeldiv ja silmatorkav ning seega eriti tähelepanuväärne erand on näiteks Helen Rekkori „Tallinnville”). Meeldiv on tõdeda, et mitte ainult

klassikalistes täiskasvanutele mõeldud draamades pole tugev rõhk dramaturgial, vaid dramaturgide olulisus on kasvanud kõikides etenduskunstide valdkondades ja sellel on selgelt lõpptulemust tugevdav efekt.

Säravaimaid hetki meie kodumaises originaaldramaturgias möödunud hooajal pakkusid eelkõige kohaspetsiifiliste lavastustena välja tulnud lavastused. Ka nendes toimus tegevus suuremas osas just ajaloos: näiteks Helen Rekkori/Mihkel Seedri „Sitsi silentium” ja Erki Aule (siiani vast isegi tema parim) „Üksikud heledad laigud”, aga ka Indrek Hargla „Nõid” ja Mart Kadastiku „Head inimesed” (mille sisu pole mängukohaga otseselt seotud). Eriline maiuspala nii teksti/dialoogide, loo enda kui stseenide ülesehituse mõttes ning ühtlasi ka oluline oli Urmas Lennuki kohandusega Ilmar Vananurme „Petserimaa igatsus”. Adaptatsioonidest/dramatiseeringutest õnnestumiste üheks ühisnimetajaks on suurteosed, näiteks Kertu Moppeli „Mefisto”. Ja erinevate teoste miksimine või dramaturgi kui autori ja originaalteose mänguline ja huvitav segamine, või siis kogu lähenemisnurk — näitena tooks välja Vahur Kelleri „Marie Roget’ mõistatuse”, Andrus Kivirähki „Juuditi”, Elise Metsanurga „Rogožini” ja Aare Toikka „Romeo ja Julia”. Endiselt toimivad kindlalt ka mujal maailmas läbi löönud materjalid, näiteks Stefano Massini „Lehman Brothers” ja Florian Zelleri „Poeg”.

Üldises plaanis, suurvormid tulevad õnnestunult tagasi!

Parafraseerin — viis suurima elamuse andnud lavastust möödunud hooajal: „Lehman Brothers”, Eesti Draamateater, lavastaja Hendrik Toompere jr; „Mefisto”, Eesti Draamateater, lavastaja Kertu Moppel; „Kuritöö ja karistus”, Eesti Draamateater, lavastajad Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper. Ja et ei läheks ainult Eesti Draamateatri ülistamiseks (millal me üldse niimoodi meie riigi üht esiteatrit oleme kiita saanud nagu praegu... kuigi kui ka kõik viis oleksid sealt pärit, ei tunneks valehäbi ja ülistakski), siis eelmainitute vahele mahuvad ka „Petserimaa igatsus”, Taarka pärimusteater, lavastaja Helena Kesonen, ja „Serafima+Bogdan”, Tartu Uus Teater, lavastaja Ivar Põllu.

Lisaks, eelkõige just lavastajatööna, tahan välja tuua veel viis lavastust (mis tegelikult kõik ka väga suure tervikelamuse

andsid): Kaili Viidase „Abort”, Tiit Palu „Niskamäe naised”, Ringo Ramuli „Leskede kadunud maailm”, Helen Rekkori „Sitsi silentium” ja Renate Keerdi „ÜLT”.

Meestest „Lehman Brothersi” trio näitlejad Guido Kangur, Mait Malmsten ja Priit Võigemast (ja ka selle lavastuse muusikud!). Nendele sekundeerisid eelmisel sügishooajal vaid Andri Luup „Pojas” ning Ursel Tilk, Priit Võigemast, Hendrik Toompere, Uku Uusberg ja Taavi Teplenkov „Kuritöös ja karistuses”. 2021. aastasse jäid kolm vapustavat ja vaimustavat ümberkehastumist ja karakteriseeringut, mis on ühtlasi võimsad ka psühholoogilises registris: Juhan Ulfsak — „Mefisto”, Agur Seim — „Petserimaa igatsus” ja Priit Loog — „Serafima+Bogdan”. Ootan kõiki kolme järgmisel kevadel ka teatriuhinna nominentideks, vastasel juhul oleks midagi väga-väga valesti. Tänavustest kõrvalosadest lisaksin Jan Ehrenbergi „Rogožinis” ja Ringo Ramuli rollid lavastuses „Kui sa tuled, too mul lilli”. Väga mõjuvad ja esiletoomist vääriwad olid ka Taavi Tõnisson „Miks me varastasime auto” mitmes rollis ja oma üle mitme aasta (minu arvates) parima rolli teeb ka (muidu ühtlaselt hea) Margo Teder „Juuditi” jobu linnapeana.

Naistest tooksin 2020. aasta sügisest välja vaid Anu Lambi lavastuses „Nad tulid keskööl”, kuigi kahtlemata oli mitmeid õnnestumisi veel. Ent tõelised vapustused saabusid naistelt alles 2021. aastal; eeskätt pean silmas Henessi Schmidt „Juuditis”, Tiina Mälbergi „Tantsus”, Külliki Saldret ja Ragne Pekarevi „Niskamäe naistes, Ingrid Isotamme „Kasuemas” ja Lauuli Koppelmaad „Petserimaa igatsuses”. Henessi nägemise elamus on kirjutades veel liiga värske, aga see võib olla terve 2021. aasta parim naispeaosa. On tähelepanuväärne, milliste hüpetega ta on arenenud ja end teatavast kangusest lahti raputanud pärast veel võrdlemisi hiljutist teatrikooli lõpetamist! Kuhu ta välja jõuab, on põnev jälgida, samuti kogu seda (ka muidu erilist) Koma kõige viimaseks jäänud kursust.

Ei oska võrrelda eredaimat lavavälisest teatritegu laval toimuvaga — teater sünnib ikka laval ja kõige eredamad teatriteod ongi õnnestunud lavastused. Sellel hooajal esietendusid kaks aasta kolmest parimast uuest lavastusest ühel ja samal kuupäeval, 31. juulil (ju siis olid sellel päeval „tähed õiges kohas”): Taarka pärimusteatri „Petserimaa igatsus” ja Tartu Uue Teatri

„Serafima+Bogdan” (kolmas on Eesti Draamateatri „Mefisto”, mis juba kevadhooajal lavale pääses.)
Ei ole kahjuks selliseid ette sattunud.
On selgelt tunda, et kogu koronaolukord on väsitanud ja muutnud ka elukorralduslikke prioriteete. Ajal mil ei tea kindlalt, kas etendused üldse toimuvadki, aga külastus tuleb ära planeerida, on muutunud lihtsamaks ka loobumine või vähemalt otsustamise edasilükkamine. Siis jällegi pole enam häid istekohti saadaval ja nõnda jääb mõni alguses planeeritud asi vaatamata. Eriti puudutab see kodust kaugemal toimuvaid etendusi.
Draamaetenduste tervikut on vast veel siiski võimalik haarata, aga selleks peab olema piisav motivatsioon ja muidugi eeldus, et kõiki pileteid ei tule enda rahakotist välja maksta. Piletihind on kõrge (eriti just Tallinna suuremates teatrites) ja lisaks veel kütus sinna otsa — seega olen küll loobunud ja loobun üha enam. Sellest hoolimata jõudsin nimekirjas olevast 238 lavastusest ära vaadata 130. Need on suuremas osas küll vaid draamalavastused, üksnes käputäis tantsu. Ning peaaegu kõik vähegi eksperimentaalsem on jäänud ajapuudusel kõrvale...
olgugi et olen jõudnud arusaamisele, et tantsu- ja füüsiline teater laiemalt kõnetab mind kirjutamisel-analüüsimisel palju rohkem, sest tõlgendusvabadus annab tiivad. Kuid lühidalt kokku võttes teen valiku järgmiste tegurite järgi: 1) kas toimumise aeg ja koht sobib, 2) kas sisu ja teostus kõnetab; kes on autor, 3) kes mängivad, 4) kes on lavastaja. Harva, aga mõnikord siiski mõjutavad ka teiste arvamused. Möödunud hooajal jätsin näiteks „Eramaa” vaatamata, sest negatiivne kriitika oli nii suur. Tundub, et ka ülikõrge piletihind on heaks hoiatuseks. Kalli piletihinnaga tükide puhul on ka ootused palju kõrgemad ja need õigustavad end üliharva. Oleksin oma ajaga näiteks palju targemat võinud teha, kui vaadata räiget rahamasinat „Stseenid ühest abielust”, mis oli küll keskpäraselt hästi mängitud, aga materjal nii lohakalt rapsitud, et Bergman keerab hauas ilmselt külge. Lavastus ka väga lihtsake — kahtlemata ei aega ega ka piletihinda väärt!
Samas polnud see ka aasta kõige kehvem elamus.
Rõõmu on iga hea lavastuse ja mõjuva näitlejatöö üle. Tore, et kirjutama on hakatud teistestki teatritegijatest kui vaid lavastajad, autorid ja need, kes laval mängivad. Teater on ju ikkagi kollektiivne kunst. Üllatusi on paraku vähe, aga need on seda mõjuvamad („Petserimaa igatsus”, „Serafima+Bogdan” ja eriti üllatuslik „Mefisto”). Vihastama paneb vaid koronaolukord.

Viimasel ajal olen tähele pannud, et elamuste suurus on tasapisi muutumas polariseerivamaks, vaikselt, aga selgelt pettun sagedamini. Vahepealne keskpärasus liigub vaikselt otstesse. Kuna olen ise suur teatriarmastaja, on raske loobuda, aga mu pereliikmed ei taha enam üldse teatrisse minna, mis on muutnud ka mu enda teatrikülastamise raskemaks. Ja veelgi raskemaks teatrist kirjutamise, sest tavaliselt läheb ühe teksti mõtestamiseks ja vormistamiseks kauem aega, kui etenduse vaatamiseks (aga see aeg on võetud ära perelt, töölt, unelt või muudelt, kasumlikumatelt tegemistelt). Pole siis ka ime, et teatriblogid pole elujõulised ja need võib ühe käe sõrmedel üles lugeda. Ainus, mis kriitikat elus hoiab, ongi see, kui teatritegijad ise vaatama kutsuvad.

HEILI EINASTO:

Ma pole suurem asi reastaja, seda enam, et teatris ei vaata ma ainult uudislavastusi, vaid seda, mis parasjagu saadaval, ja nii, kuidas (ajaline, rahaline) ressursid lubab. Seega on pilt üsna kaootiline, mistõttu jagan mõningaid tekkinud mõtteid süsteemitult.

Kuna tantsu mõiste on kaasaegse/nüüdistantsu tegijate käsituses muutunud sedavõrd avaraks, et on kaotanud täpse sisu, siis võin julgelt öelda, et aasta parim tantsulavastus on „Lehman Brothers”. Mitte nende mõnede lavastuses tehtud tantsusammude või isegi ruumilise koreograafia tõttu, vaid kõige selle tõttu, mida nüüdistantsu väljal tegutsejad armastavad rõhutada: keskendatus (vaimne ja füüsiline kohalolu), esituse viimistletud ja samas ülimalt spontaanne täpsus, tempo hoidmine, kõikide tegijate ühtne hingamine. Kuigi suur osa lavastuse informatiivsest osast seisnes sõnalises tekstis, olid sõnumi edastamisel hoopis olulisemad kehalised vahendid (füüsiline karakter) ja kogu lugu mõjus just seetõttu, et kaasatud oli nii vaataja intellekt kui ka kehameel.

Balletis pani tugeva teetähise maha Marina Kesleri „Anna Karenina” — mitte üksnes oskuslikult tantsukeeles edastatud jutustusega kirgedest, vaid ka sellega, et kolm koosseisu avasid lugu erinevalt ja näitasid ilmekalt, kuidas samad sündmused võivad olla ajendatud erinevast motivatsioonist. Kõik kolm Annat

— kehastajateks Anna Roberta, Laura Maya ja Lola Howard — hüppavad rongi alla eri põhjustel ning kõik nad suudavad need põhjused veenvalt nähtavaks teha. Suur rõõm on näha Ketlin Oja ja Anna Roberta arengut isiksuste ja tantsijatena.

Läinud aastal tõdesin uuesti, milline õnn ja väärtus on eesti balletitraditsioon, mis rõhutab mõtestatud tantsu, seda, et ka abstraktsena loodud mustritesse saab panna elu ja jutustuse. Balanchine'i „Serenaad”, mida (välistruppide esituses) olen alati pidanud kauniks vormimänguks, muutus tänu Ketlin Oja, Anna Roberta ja William Newtoni esitusele traagiliste nootidega jutustuseks. (Ansamblimängu suurepärase näide „Lehman Brothersi” tiimi — Mait Malmsten, Guido Kangur, Priit Võigemast — kõrval.) Eriti suurt rolli mängis siin Ketlin Oja, kelle iga liigutus oli mõtestatud ja see mõte jõudis publikuni. (Minu kõrval istus inimene, kes oli teist korda elus teatris balletti vaatamas ja ta oli pisarateni puudutatud.) „Tšaikovskis” ületasid end nimiosalisena nii Jevgeni Grib kui ka Sergei Upkin, erinäolised, erineva tunnetusega, kumbki omal moel veenev. Milline rikkus! Ja kui harva seda kohtab, kui sageli näeb vaid tehniliselt meisterlikku sooritust ilma sisemise rollita (muide, mõlemas meie balletitrupis). Nii et parimate nais näitlejate hulka kuuluvad vaieldamatult nii Anna Roberta kui ka Ketlin Oja ja parimate mees näitlejatena väärivad nimetamist Jevgeni Grib, Sergei Upkin ja William Newton.

Olen nautinud Eero Epneri ja Kaja Kannu lugusid Sirbis — need lükkavad mõtte tööle, sõltumata sellest, kas nõustud või ei. Alati loen huviga Alvar Loogi, Luule Epneri, Anneli Saro, Madli Pesti ja Jaak Alliku tekste ja analüüse.

Tegijana tahaksin esile tuua Mehis Saaberi, kes tantsib ja näitleb, koreografeerib (kui on võimalusi), korraldab Rakveres tantsufestivali. Samuti tahaksin esile tõsta Rünno Lahesoo balletifotosid, milles ta suudab jäädvustada ka balletist saadava elamuse ja selle hinguse.

STEVEN-HRISTO EVESTUS:

Ohvrite ja vägivaldsete, laiemalt lähisuhtevägivalla toimimismehhanisme avavatel intervjuudel põhinevad

draamatekstid „Teises toas” (Eesti Noorsooteater, dramaturgid Mari-Liis Lill ja Priit Põldma) ja „Kui sa tuled, too mul lilli” (Ugala teater, dramaturgid Liis Aedmaa ja Laura Kalle); Eesti äärealade vähemuskeelte väärtustamine võru- ja setukeelse oma- ja tõlgitud dramaturgia väljatoomisel („Godot’d uutõn”, MTÜ Müüdnud Naer, autor Samuel Beckett, tõlge võru keelde Jan Rahman, lavastaja Taago Tubin, ja „Petserimaa igatsus”, Taarka pärimusteater, autorid Ilmar Vananurme ja Urmas Lennuk, lavastaja Helena Kesonen); Valgevenet puudutavas kriisisituatsioonis õiguste, vabaduste ja demokraatia põhimõtete toetamine oma ja välismaise dramaturgia esitamisel („Kummardus Valgevene”, EMTA lavakunstkooli magistrikursuse — Grete Jürgenson, Laura Kalle, Kaija M. Kalvet, Anett Pullerits, Christopher Rajaveer ja Kerli Rannala — lavakava; „Error 403”, Vaba Lava, autor Nikolai Halezin; „Valgevenemaa 2020”, Vene teater, autor Andrei Kureitšik); mälu, lähiminek, toimetulemise ja identiteediotsingutega ja ajaloo ning kaasaja varemteel seiklemisega tegelevad teatritekstid ja -rännakud („Põlevkiviõli”, autorid Eero Epner ja Sven Karja, lavastaja Elar Vahter; „Mäletan / Ei mäleta”, Kanuti Gildi SAAL, autor-lavastaja Laur Kaunissaare; „Inimesed ja numbrid”, Vaba Lava, autorid Birgit Landberg ja Mihkel Seeder; „Suurem kui elu”, Uue Loomingu Maja, autor Liisa Saaremäel). „Serafima+Bogdan” (Tartu Uus Teater, dramatiseerija ja lavastaja Ivar Põllu, kunstnik Kristiina Põllu) — kohaspetsiifilisuse ja lavaruumi leidlik kasutamine; „Petserimaa igatsus” (Taarka pärimusteater, lavastaja Helena Kesonen) — igatsuslavastusele poeetilist lisaväärtust andvate lavakujunduse (Triinu Pungits), muusika (Mari Kalkun), liikumise, valguse (Enor Niinemägi) ja video tunnetuslik kombineerimine; „Läbi kukkumine” (Sõltumatu Tantsu Lava) — lavastaja-koreograafi Keithy Kuuspu, truppi (Liisa Saaremäel, Martina Georgina, Agnes Ihoma, Anumai Raska, Arolin Raudva), helikujunduse (Mihkel Maripuu), lavakujunduse (Tõnu Narro), valguse (Mikk-Mait Kivi) läbimõeldud, terviklik ja elamuslik kooslus.

Jette Loona Hermanis ja Johhan Rosenberg („Eden Detail”, Kanuti Gildi SAAL), Sander Roosimägi („Haige mäger”, Kinoteater), Martin Mill („BÄNG” Kinoteater), Guido Kangur, Mait Malmsten ja Priit Võigemast („Lehman Brothers”, Eesti Draamateater), Priit Loog („Serafima+Bogdan”, Tartu Uus Teater), Agur Seim ja Lauli Koppelmaa („Petserimaa igatsus”,

Taarka pärimusteater), Evelin Võigemast ja Märt Avandi („Stseenid ühest abielust”, SKENE Katus Kunstile), Liisa Saaremäel, Aleksander Eelmaa, Christopher Rajaveer ja Anatoli Tafitsük („Suurem kui elu”, Uue Loomingu Maja), Triin Lepik („Pörgupõhja Uus Wanapagan”, Endla), Juhan Ulfsak ja Britta Soll („Mefisto”, Eesti Draamateater), Veiko Porkanen ja Jaanus Tepomees („Ulmlejad”, Vanemuine), Helena Lotman, Hilje Murel ja Priit Võigemast („Kuritöö ja karistus”, Eesti Draamateater), Andri Luup ja Jass Kalev Mäe („Poeg”, Theatrum), Harriet Toompere („Keiserlik kokk”, Eesti Draamateater), Anu Lamp („Nad tulid keskööl”, Tallinna Linnateater), kogu trupp („Carmen”, Paide teater ja Must Kast), kogu trupp („White Elk / Valge põder”, Fine5 Tantsuteater), Külli Teetamm („Kadunud kodu”, Saueaugu Teatritalu), Kristiin Räägel, Simo Andre Kadastu ja Jan Ehrenberg („Vabalt peetavate kanade munad”, Polymeri Voyadzer/Tallinna Linnateater).

99-tunnine kestva lavastus „Kuhu minek” (CPPM, Kanuti Gildi SAAL, e-lektron), mida esitati samaaegselt EMTA mustas saalis ja veebis ning mille autorid-esitajad olid EMTA kaasaegsete etenduskunstide rahvusvahelise magistrantuuri tudengid. Samuti EMTA kaasaegsete etenduskunstide festival „CPPM Manifestal”, mis võttis kokku kaasaegse etenduskunsti magistritudengite kaks aastat toimunud arengu koos põnevate loominguliste lähenemiste ja positiivsete elamustega (näiteks „Seis, näita end!” – Ragnar Uustal, „Suurem kui elu” – Liisa Saaremäel, „Keha, kus elada” – Seren Oroszvary, „Läbi kukkumine” – Keithy Kuuspu, „Mesilase asi” – Iveta Pole, „Ja taaskord me oleme üksi” – Marshall Stay). Mõlemad ettevõtmised rikastasid kodumaiste ja rahvusvaheliste etenduskunstnike eriilmelise loominguga kaudu siinset etenduskunstide maastikku.

Paide teatri kunstiprojekt „Paide 3000/Ühe kogukonna utopia” kunsti ja kunstniku võimalusest ja ehk isegi kohustusest kogukonna suikunud kujutlusvõime äratamisel ning nende kahe pooluse ühestoimimisest. Hoogu koguv projekt väärrib väljatoomist eelkõige initsiatiivi tõttu tegelda seni veel harvaesinevalt süvitsi kogukonna ja kunsti suhete diagnoosimise ja ravimisega pretensioonitu dialoogi loomise kaudu.

Pandeemiast tingitud katkestused ei ole kaasa toonud selliseid muudatusi, mis annaksid erilist põhjust seniseid teatrijalgimise kriteeriume ümber hinnata. Meie harjumuspärane teatrimaastik ei ole pandeemia tuultes kannatanud, küll aga on pandeemia

muutnud märkimisväärselt keerulisemaks või lausa võimatuks vahetu osalemise teatريفestivalidel. Pikas perspektiivis võib see saatuslikuks saada kodumaise teatripildi objektiivsele hindamisele.

Sel suvel vaatasin teadlikult ära peaaegu kõik suvelavastused ning taset võib pidada üpris heaks. Kuid kahju on vaatajast, kes õigete soovitude ja publikust lugu pidava reklaami puudumisel võib vaid ühe õnnetu valiku tõttu selles žanris tõsiselt pettuda. Kuna suveteatrit tehakse sageli üksikprojektidena, on vaid pettunud publik, või mõnel juhul aus kriitik see, kes saab teiste objektiivsete mõjutajate (loomenõukogud vms) puudumisel oma pettumust välja näidata. Ka sellest suvest saab välja tuua ebaõnnestujaid, keda saatsid võimendatud reklaam ja hind, kuid tühjavõitu sisu ja tegemine („Eramaa”, Pootsi veinimõis; rokkooper „Johnny”, Tartu laululava).

INNA GRÜNFELDT:

Kuidas võtta vastutus vastamiseks, kui lõviosa hooajal teatrilavadele jõudnust on nägemata? Huvitav, kas keegi on suutnud kõik lavastused ära vaadata? Tema oleks asjatundlik vastaja. Muud vastused on kujutlusvõimest kantud. Aga kui sellist isikut polegi? Sellest vähesest, mis nähtud, rõõmustas eesti asja ajamine virgutaval viisil „Haigest mägrast” „Petserimaa igatsuseni”.

„Haige mäger” (Kinoteater), „Millest tekivad triibud” (Eesti Draamateater), ooperisümbioos: „Rinaldo” ja „Tavaline ime” (mõlemad Rakvere teater).

„Haige mäger” – trupi täpne ja mõjus kooshingamine, Sulev Teppart lavastuses „Liblikas”, lavastuse „Millest tekivad triibud” näitlejakolmik, Volli Käro „Lõppmängus”.

Lugupidamist väärivad teatrite lavapealse ja lavataguse rahva tahe ja pingutus heitlikes tingimustes selle nimel, et parimat pakkudes kohtuda publikuga.

Andres Noormetsa „Päevik”.

Vaatan ära kõik Rakvere teatri lavastused. Kaugemate punktide asjus kuulan oma sisetunnet ja usaldusväärseid allikaid. Eriti koroonatingimustes.

Jätkuvalt teeb muret ja nõrritab etenduse ajal telefoni näppivate inimeste lugupidamatus näitlejate ja kaasvaatajate vastu.

HENRI HÜTT:

(Kaasaegse) etenduskunsti formaadilaienduste rägastikus on järjest põnevam jälgida, milliseid väljundeid on turule (reinkarneeritult) tekkimas. Kui vaatamängulisuselt võtta ära tema suurejooneline tunnistamise võimalikkus, hakkab juhtuma kõikvõimatuid sahistamisi. Kord leidub otsingulisust instrueeritud jalutussessioonid, siis järjest kummalisemaid ruume läbides, telefonikõnes, sõnumites, kirjades, presentatsioonides, kogukonna kaasamises, sada muud vahepealsust, kuni toksiliste netiekspérimentalistika variatsioonideni välja. Sisuliste vorminihete õitseng!

„Untitled”, Karolin Poska EKA magistritöö Alexela kontserdimajas. Kasumliku suurruumi alistumine üks-ühele mõttevahetuseks. Tants, meenutused, mõõtmete võimendamine ning ruumiga priiskamise leidlikkus täistuuridel. „CPPM Manifestal: Suurem kui elu” (EMTA, Uue Loomingu Maja). Miniatuursete motiivide kaudu loodud maailm, mille poole Kunst varem ei olnud vaadanud. „*****” ([Von Krahl](#) [teater](#)/[Ekspeditsioon](#)/[Paide teater](#)). Mille kõigega on võimalik mängida (ja arvestada), kui pole ühist, alfabeetiliselt määratletud nime. Sürraalsed ruumi ja tegevuse metamorfoosid. Artjom Astrovi mahasülitamine lavastuses „Gangstarap” ([Kanuti Gildi SAAL](#)). Ükski süljelärakas pole varem nii palju subkultuurilises arusaamissfääris muuta suutnud. Esitajate (Riina Maidre ja Simeoni Sundja) individuaalne väljajuhatav saatmine lavastuses „Mäletan / Ei mäleta” ([Kanuti Gildi SAAL](#)), mille saatel ruumid Tõnismäel ning nendes sisalduv info samm-sammult olemast lakkasid. Kurb-ilus ragisev kaduvus. Valguse- ja audiovisuaalsete lahenduste immersiiivsus lavastuses „CPPM Manifestal: Ja taaskord me oleme üksi...” (EMTA, Uue Loomingu Maja, autoriteks Oliver Kulpsoo ja Mikk-Mait Kivi). Viimane, totaalse rahu leidmise maagiline ruum Karolin Poska lavastuses „Sinu nirvaanale” ([Kanuti Gildi SAAL](#)). Viimane, silmaiiriseid põletamiseni puudutav stseen lavastuses „Täna õhtul lorem ipsum” ([Von Krahl](#) [teater](#)). Pimedas nähtu pole kunagi varem olnud sedavõrd kujundlik.

Uue Loomingu Maja ehk ULMi ambitsioonikas algus, kunstilise tegevuse propageerimine ja kultuurse ööelu arendamine Manufaktuuri kvartalis.

Jälgin huviga [teatri](#) Schauspielhaus Zürich: Pfauen

eksperimentaalväljaannet veebis, milles kohtab väga eriilmelisi artikleid (laiendatud tähenduses), mis aitavad selgemalt mõista vaataja ja vaatamängu loojate vahelist seost. Lavastajate omavahelised vestlused, visuaalsed esseed, graafilised novellid, hüperlinkviidete jada, artiklid, klubikroonikad, teatrifuajeede muusikalised kujundused ja palju muud.

(<https://www.schauspielhaus.ch/de/journal/>)

Suuri (harjumuste) muutusi pole ette tulnud. Olen endiselt hüperproduktiivne kõikvõimalikku äärealadel toimuvat tunnistama ja märkama. Siiski, üheks muutuseks võib pidada väledamaks treenitud reaktsioonikiirust, sest limiteeritud kohtade tõttu on etendustele pääsemine muutunud üha keerulisemaks. Etenduskunst teenib sellega (tahtlikult või tahtmata) rokkstaari staatuse, sest väljamüüdus on kindlasti šeff nõudluse märk. Kui ma mõtlen (viimase aja) sotsiaalse aktivismi või kunsti/kultuuri ümber toimuvate ning performatiivsena tõlgendatavate kõikumiste peale, siis ei pane liialt imestama, miks kujunes „Balti kett 2021” just selliseks sõnumikandjaks või miks istub Jaak Joala kuju Viljandis omaette kandilises maailmas. Tõekuulutamise lõputu janu pimestab edukalt paljutki. Teater jätkaku ikka reaalsuses kaheldavusega tegelemist, lineaarsetele skaaladele kõrvalharusid luues. Nii jõuaks ehk valutumalt vastutusejärgsesse (post-responsibility) sfääri, rakendades ka teisi meeli peale informatsioonimeele. Ja veel. Kui muusikas tegi comeback'i kujul maailma päästmise katse kollektiiv ABBA, siis kaasaegses tantsus ja etenduskunstis võiks sarnaseid comeback'i-versioone ridamisi esinema hakata. Alustada võiks näiteks kollektiivist Box RM. Järjest tundlikuma tuleviku võimalik aseaine.

MARIS JOHANNES:

Eesti Draamateatril on hästi läinud nii tõlgitud dramaturgia („Lehman Brothers”, „Mefisto”) kui ka omamaiste tekstidega („Kust tulevad triibud”, „Talupojad tantsivad prillid ees”). On publikut, lavalist kirge. Meel saab lahutatud ja siis jälle kokku pandud.

Olen eesti dramaturgia fänn; siit ka mu kolmik.

„Kust tulevad triibud” — autor Urmas Vadi dialoogis Eduard Vildega. Väga ebatraditsiooniline ja värske klassikukuvand, mis hakkas tööle tänu pühendunud trupile ja mängupaigale Vilde

muuseumis.

„Põrgupõhja uus Wanapagan” — lavastaja Kaili Viidase ja [Endla trupi](#) käsitus metsmehe ja tsivilisatsiooni kokkupõrkest.

Tsivilisatsioon on hukas, aga metsmees seda parandama ei küüni. Uhke kunstnikutöö Arthur Arulalt, Ago Andersoni Wanapagana ja Triin Lepiku Juula jõuline duett.

„Serafima+Bogdan” — [võsateater](#), kus mitu liini jooksis lihtsalt võssa, aga lugu andis tragöödia mõõdu välja. Ehmatas, kainestas, kurvastas, vastavalt sellele, kui palju ise romaani mäletasid ja kaasa elasid.

Kolm meest laval jutustavad ühe neile vööra juudi perekonna lugu ja see lugu ei lase sind lahti; neli tundi hoiab kinni, on lõbus ja kurb korraga. Ja siis veel tunne, et oled ühe maailmaajaloolise sündmuse tunnistaja, mis sest, et see kõik on juhtunud Ameerikas. Meistrikläss Priit Võigemastilt, Guido Kangurilt ja Mait Malmstenilt — kuidas nad üksteisele hagu alla viskavad, jutujärje üle võtavad, kaasa kajavad.

Jaan Rekkor ja „Vaade sillalt” [Endla teatris](#). See, mis juhtus Ameerikas 1950-ndatel, on nüüd seitsmekümneaastase nihkega meie juurde jõudnud. Karda vöörast, ta on kahtlane, rikub elu, tungib perekonda! Rekkori rahulikult mängitud hüsteeria annab äratundmise.

Juhan Ulfsaki Mefisto — näitleja oma edevuse ja maailmavaluga. Ei tea, kui palju seal on omaaegset Gustaf Gründgensit ja kui palju Juhan Ulfsakit, aga igatahes põnev on vaadata ja kaasa tuksuda [teatrikunstiliste](#) ja poliitiliste valikute virvarris.

Aleksander Eelmaa „Kadunud kodus” — kui lavaelu ja päriselu lähedavad pöördesse, kui lahkumine kodust saab igaviku mõõtme, nagu juhtus esietendusel Saueaugul.

Raskelt kätte tulnud „Serafima+Bogdan”: kauge kant, Peipsiveere eksootika oma sibulateega, Voronja galerii lummus, Annika Haasi fotod Kasepää ambulARTooriumis, paduvihm, räabised, rahvasumm ja ummikud väikeses Kolkja külas. Ja lõpuks etendus kõrvaklappides. Tagurpidi ja edaspidi. Kui Vahur

Afanasjevi romaan meeles, ei tekitanud aja tagurpidi voolama panek probleeme. Ainus, mida igatsesin, oli vanausuliste teema — mis teha, kui linnapoistele olid hipid südamelähedasemad. Mulle meeldib Ivar Põllu mastaapne lavastamisstiil; kogu sibulatee oli ellu äratatud (nagu Joala etenduse ajal Narva). Selles kontekstis on ajastu- või detailitruudusest olulisem totaalne mäng, mille keskele vaataja lennutatakse. Kujutis ja reaalsus segunesid nagu korralikus simulaakrumis. Peipsiveer vedas selle mängu välja.

Ju pole ise kirglikult kaasa elanud; jään huviga ootama, mida teised vastavad.

Valikupõhimõtted on jäänud samaks: tekst ja lavastaja on olulised. Suvelavastuste puhul ka geograafiline asukoht. Veebiteatri fänn ma ei ole.

Tahan kiita kunstnikku, kes paneb lavastuse raami, ehk siis Kristjan Suitsu tööd Tallinna Linnateatri „Balti tragöödiaga”. Tegu on julge ja värske materjalivalikuga Karl Laumetsalt — üldse mitte teatrisõbralik memuaristika. Koos hoidis seda lugu kujundus, mis oli tugi nii meeletule kui kontseptsioonile ja tegi lavastuse esteetiliselt auditavaks. Neid lavastusi, mis tigidaks teevad või tüütavad, olen suutnud vältida, elukogemusest ja teatrikogemusest on abi. Mis ei pruugi meeldida, seda ei pruugi vaadata ja elu on ilus.

KARMEN JUHKAM:

Esimese hooga meenuvad eelkõige kodumaise dramaturgia näited. Huvitavad ja tänuväärased on olnud Tartu Uue Teatri logistilised katsetused, nagu näiteks lavastused „Serafima+Bogdan” ja „Video: Täielik šokk, sündmuskohal kaos, tuvid minestuses”. Terviku kokkupanemine nõuab sellistel juhtudel vaatajalt suuremat pingutust ning mõnel puhul on vajalik lausa mitmekordne vaatamine (mida minu meelest võikski sagedamini teha). Ka Musta Kasti „Memme” narratiivne pusle oli auditav ja vorm täitis seejuures sisulist eesmärki. Lisaks tootsin välja Kinoteatri lavastuse „Haige mäger”, mida iseloomustas mäng erinevatel tasanditel ja erinevate tasanditega. Hästi kirjutatud tekst, mis pakkus äratundmisrõõmu vanemale põlvkonnale ja võttis kokku teatava igatsuse, mis võib nooremal põlvkonnal kultuurielu ajalugu õppides tekkida, pakkudes

sealjuures sellele igatsusele ka leevendust.

Paraku kipuvad parimatele või põnevamatele lavastustele mõeldes esimesena meenuma tugeva emotsionaalse impulsi andnud lavastused ning kuigi kriitik või [teatriteadlane](#) võiks püüelda objektiivsuse poole, luban siinkohal endale häbitut subjektiivsust. Juba esimesest hetkest köitis Eesti [Draamateatri](#) lavastus „Lehman Brothers”. Lavastuse iga komponent oli stiilipuhtalt ja eeskujulikult vormitud: eepiline visuaal, leidlik muusikaline kujundus ja kolm suurepärases vormis näitlejat. Üks eelmise aasta nauditavamaid vaatamiskogemusi! Veidi nõrgema, kuid sama sooja mälestuse jättis Taarka pärimusteatri „Petserimaa igatsus”, mis oma mitmete poeetiliste kihtide ning kohaspetsiifikat ületavate tõlgendustega piiridest ja igatsusest kõnetas ka teisest Eestimaa otsas kohale sõitnud vaatajat. Renate Keerdi „ÜLT” oli minu jaoks kui väike puhkusekruis assotsiatsioonide merel. Oluline polnud lõppjärgelduseni jõudmine või iga stseeni dekodeerimine, vaid vaatamisprotsess ise, näitlejatega koosmõtlemine ja -olemine.

Lavalise kohalolu mõjuvaima näitena tooksin esile lavastuse „Läbi kukkumine”, kus sai ennastunustavalt jälgida kuue etendaja vaikset intensiivsust.

Paide [teatri](#) „Poeetiliste konsultatsioonide” puhul on võib-olla lavalisest kohalolust keeruline rääkida, kuid sellegipoolest tahaksin ettevõtmist esile tõsta. Võrguteatri, erinevate salvestuste ning siin-ja-praegu-[teatri](#) võrdluses on peamise märksõnana esile toodud just kohalolu (või enamasti küll selle puudumist). „Poeetilised konsultatsioonid” lahendas selle otsese dialoogivormiga ja kahe inimese kohalolu (intensiivne kohalolu just etendaja poolelt) oli kogu kohtumise aluseks.

Hooaeg 2020/21 on möödunud erinevate piirangute ja [kultuuriministrite](#) ning nende (eba)pädevuse varjus. See sundis [teatritegijaid](#) katsetama uute vormidega, kuid isegi kõige „lollikindlama” lavastuse väljatulekul oli oht takerduda piirangutesse. Konkreetse situatsiooniga arvestamine tagas aga selle, et Tartu Uue Teatri „Kõigi piirangute lõpp” sai kohtuotsuse abil kõigest hoolimata esietenduda. Kuigi tegemist oli valdkonnasisese probleemiga, sai [teater](#) seekord midagi muuta ja end kuuldavaks teha. Võib ju loota, et selle sündmuse valguses ollakse piirangute kehtestamisel edaspidi teadlikumad erinevate kultuurivormide võimalustest ega minda kõike ühe

mütsiga lööma.

Tekst, mille juurde ikka ja jälle oma mõtetes tagasi lähen, on Paavo Piigi ja Heneliis Nottoni Levilas ilmunud „Kuidas tehakse näitlejat”. Põhjalik, vajalik ja enesekriitiline pilk teatriõppe pahupoolele.

Kui arvuti tarkvaras esineb tõrkeid, proovitakse sageli taastada viimane töötav versioon. Mulle tundub, et inimesed toimivad paljuski samamoodi ja nende valikukriteeriumides pole suuremaid muutusi toimunud. Endiselt on olulisel kohal teema, tegijad ning tuttavate ja kriitikute soovitusel. Geograafilised ja logistilised küsimused on enamasti teisejärgulised. Küll aga võib mõni teatrikülastus jääda kõrge piletihinna taha. Pileti enda hind võib olla küll igati põhjendatud (kuigi on ka vastupidiseid näiteid), kuid külastuse kogumaksumus võib vahel osutada liiga kopsakaks. Üheks märgatavaks muutuseks on ka otsustamise spontaansus. Kui varem oli kuudepikkune piletite etteostmine üsna tavaline, siis nüüd on lihtsam mõelda nädala lõikes.

Aina rohkem on märgata teatri väljumist oma elevandiluuornist ja liikumist kogukonna poole. Olgu siinkohal välja toodud näiteks Paide teatri projekt „Paide 3000”, festivali „Läbi linna” raames toimunud rännaklavastus „Läbi linna: Karlova” või „Minu Narva – Моя Нарва”. Julgen arvata, et see tendents süveneb järgnevatel aastatel veelgi. Kas see on katse teatri elitaarsust vähendada, argisust poetiseerida või anda lihtsalt hääl ja vahendid enda kuuldavaks tegemiseks erinevatele kogukondadele, ei oska ma veel öelda. Oluline ja vajalik samm või vähemalt pilguheit neljanda seina taga istuva inimese poole on see sellegipoolest. Teater on oma olemuselt ju siiski dialoog, ei maksa seda unustada.

KAJA KANN:

Sel aastal on eriti keeruline vastata ankeedi küsimustele. Esmalt tundub, et pole üldse teatris käinudki. Veidi mälus sorides tulevad ikka mõned käimised meelde: paar kõrvaklappidega ja mõned arvuti vahendusel kogetud, rohkem siiski füüsilist kohalolu nõudnud, millest omakorda kümme riigiteatris, poole rohkem riigi toetatavas erateatris ja mõned ühekordsed projektid.

Üha tühisemaks muutub minu jaoks kategooria hea/halb ja üha

olulisemaks spetsiifiline põnevus — et kas oli huvitavam, kui kodus raamatut lugeda või filme vaadata — ning küsimus, kas teatril kui kunstivormil on iseseisev ja eriline ülesanne, mis ei kuulu mõnusa meelelahutuse valdkonda.

Üllatusliku kogemuse pakkus Liis Varese ja e-lektroni platvormil esitletud lavastus „Kõik loeb/The Reader”. Suurepärase tõestuse, et teatrit on võimalik vahendatult kogeda, kuid ainult siis, kui konkreetset meediumi täiega arvesse võtta. Lisaks ideele ja selle teostamisele teadvustas lavastus ka vaataja olukorda.

Kõige rohkem pakkus peamurdmist ja üllatavaid uus teadmisi teatri kohta Von Krahlis etendunud Mart Kangro lavastus „Täna õhtul lorem ipsum”, just sellepärast, et avanes võimalus vaadata kõiki nelja versiooni lavastusest. Koroonaajal oli eriti mõnus süveneda ühte konkreetseesse asja, selle asemel et joosta läbi kõikvõimalikud erinevad teatrietendused. Lavastuse kontseptsioon tõi esile näitlejate tänamatu töö ja andis võimaluse näha, kes, mis situatsioonis ja kuidas olukordi lahendab. Selgus, et lahendusi mänguks on alati rohkem kui kaks ja need kõik võivad olla head lahendused. Või siis vastupidi, et kui ei teki kõhklust ja viga laval, siis pole seal ka midagi lahendada. Seega peab kiitma kõiki näitlejaid: Jõrgen Liik, Marika Vaarik, Mari Abel, Rasmus Kaljupärv, Ursel Tilk, Katariina Tamm, Markus Truup ja Ingmar Jõela.

Samuti sisaldavad riskifaktorit Paide teatri tegemised, kus meelelahutus on vaid meelitamiseks. Otsitakse võimalusi luua suhteid teatri ja kohaliku kogukonna vahel ehk siis mõtestada teatrit taas ümber. Toimetatakse meeskonnas: Kirill Havanski, Jan Teevet, Kenn-Erik Kannike, Maria Paiste, Johannes Richard Sepping, Oliver Issak, Harri Ausmaa ja Margaret Tilk.

Ülejäänud lavastused kuuluvad minu hinnangul meelelahutussektorisse, mille võib rääige kriisi olukorras ka mõneks ajaks pausile panna. Rõhutan veel kord, et nägin väga vähe.

ANDREI LIIMETS:

Noorsooteater ja „Teises toas”

Eesti teatrimaastik on sedavõrd lai, et kõigi arengute ning sähvatustega on keeruline kaasas püsida. Üheks olulisemaks väikeseks nihkeks viimase aasta jooksul on siiski olnud nime vahetanud Eesti Noorsooteatri ehk endise Nukuteatri kerkimine nišiasutusest oluliselt laiema ühiskondliku ambitsiooni ja haardega teatriks. Ükski teos ei illustreeri seda paremini kui Mari-Liis Lille ja Priit Põldma dokumentaallavastus „Teises toas”, katse rääkida paljusid peresid painavast koduvägivallast korruga nii noortele kui täiskasvanutele.

Tegemist on kahe saali vahel jaotatud ambitsioonika ettevõtmisega, mis annab hääle ja näo nii vägivalla ohvritele kui toimepanijaile. Teema tõttu paratamatult sünge, raske, kohati kogu hapnikku kinni keerav lavastus avab ometi lõpus nii metafoorselt kui otseselt akna ning laseb õhu ja valguse sisse. Silmapaistva trupi (Doris Tislar, Risto Vaidla, Anti Kobin jt) seast väärriks erilist esiletõstmist ning kõikvõimalikke preemiaid Sander Roosimägi sotsiopaatilise Brentina.

„Teises toas” pole õnneks ainus Noorsooteatri katse oma ampluaad ja sihtrühma laiendada. Kevadel võeti kavva samuti ühiskondlikult tundlik „Miks me varastasime auto”, sügisel satiirilise „Ninasarvik”. Isegi Priit Pärna nooremale eale suunatud, „oma peaga mõtlemiseni” jõudev „Tagurpidi” on omandanud ootamatult päevakajalise kaalukuse.

Täiesti eraldiseisvaks institutsiooniks on aga kujunenud Renate Keerd, kelle aasta algas „ÜLTiga” Noorsooteatris ning lõpeb lavastusega „LOOD” Tartu Uues Teatris. Mõned on ette heitnud, et Keerd kordab pidevalt iseennast, kuid kattuvaid ja ristuvaid motiive võiks pigem näha lohkava fantaasia ideede risttolmlemise ja üksteist viljastava arenguna. Mitte keegi ega mitte miski muu ei paku Eesti teatris nii palju puhast rõõmu!

„Vabaduse festival” ja „Inimesed ja numbrid”

Mõnevõrra vähekaostatud, kuid äärmiselt märgiliseks sündmuseks eesti teatris oli „Vabaduse festivali” toimumine tänava suvel Narvas. Tänu Poolast kohale kärutatud, eos provokatiivse „Mein Kampf” reklaamide ümber lahvatanud

protestidele leiti negatiivset meediakaja peamiselt lavavälistel põhjustel. Vägeva algatusega on tegemist ennekõike sümbolsest — aastakümneid kiratsenud piirilinna toodi kokku Euroopa vastupanuteatri eliit.

Vaba Lava tööd tuleb tunnustada laiemalt. Baltimaade lähiminevikku käsitleva kuraatorprogrammiga on kombatud eri võtmetes mitmeid olulisi teemasid. Tulemuseks on rida märkimisväärseid lavastusi: Eesti-Läti-Leedu teljel liikuv „Mul oli nõbu”, Valgevene režiimi kuritegusid käsitlev „Error 403”, tonaalselt hoopis teise äärmusse paigutuv, võrratult muhe „Kaks garaaži”.

Eredaim elamus nii Vaba Lava repertuaarist kui ka „Vabaduse festivali” kavast viib aga teatrihoonest kaugele. Birgit Landbergi „Inimesed ja numbrid” võib vabalt olla ambitsioonikaim ruumiline töö viimaste aastate eesti teatris, mis õigupoolest väljub raksuga kõigist klassikalise teatri raamidest ning omandab pigem sotsiaalse osalusvaatluse mõõtmed. Juba Tallinna korterite ja sotsiaalsete kihistuste vahel tiirutada polnud mitte ainult põnev, vaid ka valgustav elamus. Teha sama Narvas oli aga, eriti eestlastele, veelgi võimsam kogemus. Riik võiks üldise sidususharjutusena toetada etenduste jätkumist kõigis Eesti linnades.

Ruumipõhine, ümbritsevat keskkonda nii vormiliselt kui ka sisuliselt ära kasutatav teater on jalad lõpuks korralikult alla saanud. Võimalust ruumis ringi liikuda pakkus näiteks Paide teatri ja Von Krahli ühistöö „*****”, ümbritsevat keskkonda kasutasid aga mõjuvalt ära Misanzeni „Sitsi silentium” Balti manufaktuuris ja muidugi selle suvelavastus, Tartu Uue Teatri „Serafima+Bogdan” Peipsiveerel Kolkja külas.

Draamateater ja „Lehman Brothers”

Suurtest teatritest paistab eriti silma Draamateatri jätkuv renessanss oma kunstilise juhi Hendrik Toompere jr juhatamisel. Kui näiteks Linnateater pole siiani oma keskealise keskklassi laisast letargiast üle saanud, siis Draamateatri lavale on jõudnud ridamisi kunstiliselt silmapaistvaid ja ka ühiskondlikult kõnekaid lavastusi. Neist enim tähelepanu pälvinud tulevärk — ja seda

täiesti õigustatult — on kahtlemata mullu sügisel lavalaudadele jõudnud „Lehman Brothers”. Stefano Massini elutöö mõõtu rütmiline käsikiri ühe perekonna ja Ameerika kapitalismi loost läbi pooleteise sajandi anti tänavu eesti keeles ka raamatuna välja. Tegemist on korraliku rokk-kontserdiga ja seda mitte üksnes näitlejate triumviraadilt Mait Malmstenilt, Guido Kangurilt ja Priit Võigemastilt, vaid ka tõlkijalt Margus Alverilt.

Võigemasti viimaste aastate töö on üleüldse hämmastav õnnestumiselt õnnestumisele liikumine, olgu filmirollides, teatrilaval või lavastajana. „Lehman Brothersi” kõrval ei saa mööda ka tema käe all valminud Kinoteatri satiirist „BÄNG” Naissaarel, mille näitlejad (Henrik Kalmet, Teele Pärn, Martin Mill, Arne Soro, Maarja Mitt, Mikk Jürjens) vääriskid aasta ansambli tiitlit, ega tema võimsast sooritusest Pofiri Petrovitšina Ojasoo–Semperi kunstiliselt ülivõrdeid väärivas „Kuritöös ja karistuses”.

Lõpetuseks, teatrihooajale 2020/21 tagasi vaadates tasub meeles pidada, et ehkki Von Krahl teatri „Pigem ei” esietendus mullu märtsis, jõudis ta pärast piirangutest tingitud pausi laiema publikuni alles sügisel. Tuleb tagantjärele vaid kiita, et teatriauhindade žüriid suunasid oma tunnustuse (lavastajapreemia Juhan Ulfsakile, näitlejapreemia Marika Vaarikule ja Jörgen Liigile, muusikalise kujunduse auhind Jakob Juhkamile) ainuõigesse kohta.

VALLE-STEN MAISTE:

Klassikatõlgenduste seast tõusid ilma mingi kahtluseta esile Kertu Moppeli „Mefisto” ja Ojasoo–Semperi „Kuritöö ja karistus” Draamateatris. Terasel sotsiaalse närvi ja tundlikkusega Moppel on ühendanud Klaus Manni natsiaja ilasust peegeldava romaani ja selle István Szabó kommunistliku oportunismi kogemusest mõjutatud ekraniseeringu Eesti tänapäevamuredega. „Kuritöös ja karistuses” näeme tavapärase Dostojevski psühholoogilise meisterlikkuse imetlemise kõrval tema suurvene šovinismi, vertikaalsete igatsustega liialdamise jms rafineeritud pila, mis mõjus väga elutervena. Välismaise dramaturgia poolelt ei saa alahinnata ka publikumagnetiks kujunenud „Lehman Brothersit”, mis räägib kõige lagunemisest, kui vahetu hoolimine asendub

vahendliku, instrumentaalse kasumijanuga.

Kodumaise autoriteatri tegemistest paelusid enim Von Krahli „Sa oled täna ilusam kui homme” ja „Täna õhtul lorem ipsum”, milles mõjuvalt kontrastsel poeetilisel moel esitatakse tuttavlikke olmeilte vormiveiderduste, Oulipo-rühmitusele omaste stiiliharjutuste jms kastmes. Suurepärase oli Renate Keerdi David Lynchi maailma meenutanud „ÜLT”. Pere- ja suhtevägivalda käsitletud Mari-Liis Lille ja Priit Põldma „Teises toas” ning Liis Aedmaa ja Laura Kalle „Kui sa tuled, too mul lilli” ei olnud pelgalt ülivajalikud, vaid ka põhjalikult ja sügavuti ette valmistatud, vormiliselt leidlikud kunstitööd.

Väga läksid korda ka meie keha ja kehalise kasvatuses seonduvaid hoiakuid torkiv „Mängu ilu” Tartu Uues Teatris ning teostuslikult pikantne ja sotsiaalmajanduslikult mõtlemapanev Birgit Landbergi „Inimesed ja numbrid” Vabal Laval. Tunnustada tahaks sotsiaalselt tundlikku ja naisvaatepunkti oluliseks pidavat Helen Rekkorit ja tema „Sitsi silentiumi”. Väga omapärase vormis väljendas eri ajastute ja ideoloogiliste režiimide garaažromantikat Vaba Lava „Kaks garaaži”. Soovimatust nõukaaegsest kollaboratsioonismist rääkis ilmekalt Vaba Lava „Keegi KGBst”.

Parim teatripoolne reaktsioon pandeemiaele on Ivar Põllu „Kõigi piirangute lõpp”, mis lahkab suletuse ja hirmude mõju inimpsüühikale ja inimestevahelisele usaldusele. Kodumaine klassika elustus kõnekaimalt Viidase ja Kiluski „Põrgupõhjas”, kus nägime tänase ahnuse esteetiliselt ja moraalselt mõjuvat peegeldust. Eesti dramaturgia seast tõusid esile ääremaa friikide olmet karikeeriv Piret Jaaksi „Valged põdrad”, millele Andres Noormets psühhedeelselt volava kuue andis, ja VAT-teatri urbanistlik düstopia „Tallinnville”, samuti kummaliselt lummava atmosfääriga, sissejuurdunud sotsiaalseid rolle ja stereotüüpe murdev Andrus Kasemaa ja Priit Põldma „Leskede kadunud maailm”.

Suur positiivne üllatus oli samuti vanadest naistest rääkiv Natalja Matšenene ja Eduard Tee „Aeglane hingamine”, mille teemadeks vananemine ja surm, aeglaselt elamine, hetke nautimine oludele vaatamata, samuti eestlaste ja venelaste ideoloogilised erimeelsused ning vahetu inimlikkuse vajalikkus ja võimalikkus

nende kiuste. Omaette fenomen meie teatripildis on MTÜ Müüdnud Naer, kes klassikat võru murdes esitades pakkus mullu senistest parima Rünno Saaremäe „Jaanitule”. Ja tänavusuvine Becketti „Godot’d uutõn” ei jäänud läinudaastasele muljele alla, olles elamuse poolest täiesti kõrvutatav Mati Undi lavastatud „Lõppmänguga”, parima Beckettiga, mida näinud olen. Kagu-Eestisse tuleb luua tugev institutsionaalne teater — ka Helena Kesoneni „Petserimaa igatsus” oli lummas isegi video vahendusel.

Uuema välisdramaturgia lavastamisel tõusis esile SKENE Katus Kunstile, kes kommertsliku ja vaimuvaese suveteatrikarusselli kvaliteeti märkimisväärselt kergitas. Võib ju küsida, miks peab kultuurisõdadest ja (John Keane’i ristitud) uusdespotismist rääkivat lavastust „BÄNG” mängima Naissaarel Kaljuste küünis enne merel veine ja konjakit imenud väikekodanlastest massiauditooriumile, selmet tulla publiku ette Saverna kaupluse esisel platsil. Ent SKENE „BÄNG”, vahendeid mittevalivast edukultusest rääkiv „Ujuja” ja Ingmar Bergmani rämeduse kõrval armsalt mahedake „Stseenid ühest abielust” olid sisukad ja tõsiseltvõetavad lavastused ja seda mitte ainult lameda suveteatri, vaid kogu hooaja kontekstis.

Kolmega on võimatu piirduda: „Mefisto”, „Kuritöö ja karistus”, „Sa oled täna ilusam kui homme”, „ÜLT”, „Teises toas”, „Täna õhtul lorem ipsum”, „Lehman Brothers”.

Juhan Ulfsak „Mefistos”; Priit Võigemast „Kuritöös ja karistuses” ja „Lehman Brothersis”; Priit Loog „Serafimas+Bogdanis”; Sander Roosimägi lavastustes „Teises toas”, „Kadunud kodu” ja „Haige mäger”; „Lehman Brothersi” trupp, bänd, liikumine ja lavakujundus; Helena Lotman, Uku Uusberg, Taavi Teplenkov ja kogu ülejäänud trupp „Kuritöös ja karistuses”; Uku Uusberg, Alo Kõrve ja Tõnis Niinemets „Ujujas”; Mari Abel ja Marika Vaarik lavastuses „Sa oled täna ilusam kui homme”; Nero Urke „Kõigi piirangute lõpus”; Triin Lepik ja Ago Anderson „Põrgupõhja uues Wanapaganas”; Lee Trei lavastuses „Teises toas”.

Indrek Sammul lavastuses „Millest tekivad triibud”, „Niagara ületamine” ja „Mefisto”; Ivo Uukkivi ja Henrik Kalmet lavastuses „Keegi KGBst”; Henrik Kalmet „BÄNGis”; Andres Mähar ja Renate Keerd „Serafimas+Bogdanis”; Terje Pennie lavastustes „Kui sa tuled, too mul lilli”, „Sorry, ei saa aidata” ja „Leskede

kadunud maailm”; Tanel Jonas lavastuses „Kui sa tuled, too mul lilli”; Teele Pärn „Niagara ületamises” ja „Haiges mägras”; Steffi Pähn „Ujujas” ja lavastuses „Teises toas”; Piret Krumm „Tallinnville’is” ja „Sitsi silentiumis”; Ilo-Ann Saarepera „Valgetes põtrades” ning „Serafimas+Bogdanis”; Tiina Mälberg ja Toomas Suuman „Tantsus”; Maria Annus „Marvini tütardes” ja „1984s”; Peeter Tammearu „Lastes”; Tarmo Tagamets lavastustes „Godot’d uutõn” ja „Oi, Johnny”; Veiko Täär „Baskerville’ide koeras”; Merle Palmiste „Mefistos”; Merle Palmiste ja Tarvo Krall „Nõias”; Kristo Viiding „Error 403s”; Martin Kõiv lavastustes „Keegi KGBst” ja „Läbi kõigi elude ma otsin sind”; Evelin Võigemast „Stseenides ühest abielust”; „Haige mägra” trupp.

Väga huvitav oli vaadata mõningaid töid, mis lavastustervikut analüüsid liigituvad vägisi pigem ebaõnnestumiste hulka, näiteks Evelin Võigemasti ja Külli Teetamme duelli lavastuses „Õed”.

Tahaksin tunnustada Märt Meost, kes on [Vabal Laval](#) koordineerinud kuraatoriprogramme teemadel, mis võiksid ja lausa peaksid olema meie ühiskondlikus elus ja kultuuriruumis hästi esindatud, ent on eurostumise tuhinas kas unustatud või marginaalsed: Baltimaade ja postsovetliku areaali lähiajalugu, ühiskondlik elu, identiteediotsingud ja kultuurielu; postsovetliku ruumi kultuuritegelastega sidemete alalhoidmine ja arendamine; päris Ida, sh Pärsia kultuuriruumi, Kesk-Aasia, Kaukaasia kultuuri ja ühiskonnaelu tundmise vajaduse meeldetuletamine. Need pürgimused päädisid tänavu „Vabaduse festivali” korraldamisega Narvas, mis ühendas nimetatud teemad selle tohutu sümboolse tähtsusega piirilinna eneseotsingute ja arenguvajadustega.

Päevalehtedes ja portaalides ilmub pahatihti hõredaid, ühe hooga kirja pandud muljendusi, ent TMK, [Teatrielu](#), Sirbi jne põhjal otsustades on [teatrikriitika](#) heas seisus. Ühinen Sirbis viimast [Teatrielu](#) arvustanud Jaak Allikuga — Anneli Saro ja Oliver Issak on kokku pannud silmatorkavalt põneva ja sisuka aastaülevaate.

[Teatriliidu](#) sõnalavastuste aastaauhindade žüriisse kuuludes olen pidanud ja püüdnud vaadata valikuta kõike. Kahjuks pole see võimaldanud näha etenduskunsti alla paigutuvaid töid, milles sõna osakaal on marginaalne. Avarad valikuvõimalused teevad

iseenesest rõõmu ja mainekad teatriinstitutsioonid praegu rutiinse lavastuste vorpimise või meelelahutusega halvaks panu väärivas ulatuses ei tegele. Oli fantastiline teatrihooaeg, mis seisab kindlana mu elu tugevaimate seas. Kuidagi ei saa öelda, et kaunimad ajad on aastakümnete taga, nooruses, enam mitte kunagi tagasi tulevas möödanikus.

Eesti teater on praegu väga heas hoos, teatripilt tugev ja mitmekesine ning erinevatesse põlvkondadesse kuuluvaid võimsa potentsiaaliga tegijaid arvukalt. Rõõmu teeb tugevate naislavastajate olemasolu: Renate Keerd, Kertu Moppel, Mari-Liis Lill, Birgit Landberg, Helen Rekkor, Ene-Liis Semper jt, samuti noorte lavastajate ja nooruslike truppide, nagu Eesti Noorsooteater, SKENE, Kinoteater, Vaba Lava, Paide teater jt potentsiaal ja rohkus. Suveteatris oli paraku kümneid töid, milles osalesid küll väärivad teatritegijad, kuid millel polnud muud arusaadavat mõtet kui koroonapagulusest väsinud publiku taskust rahaülejääk välja kookida.

MARGUS MIKOMÄGI:

On kuidagi nii, et hooaeg 2020/21 kinnitab mitut asja. Peamiselt seda, et kui süvenetakse ja lavastuse valmimiseks on rohkem aega kui tavaliselt — ka siis, kui see aeg on tekkinud viiruse survele —, on hooaja tipplavastused kõik pisut kõrvust tõstetud. Lausa nii, et patt on neid järjestada. Kõik lavastused, millest siin räägin, on suveräänsed ega võistle, vaid on teatrikunst.

Usun, et seda saan elus vaid üks kord kirjutada, et minu teatrihooaja ja ühtlasi ka viimaste aastate lavastuseelistus läheb võssa, Peipsi äärde. Selliseid sibulapeenraid pole ma ka kusagil mujal näinud kui seal. „Serafima+Bogdan” (1. koht) on erakordne lavastus. Ja kui sõna „-kordne” juba kirja sai, siis olgu lisatud, et erakordsus seisneb lisaks muule ka mitmekordsuses.

Lavastuses on koos mitu lavastust, seda saab tõepoolest vaadata nii algusest kui lõpust. Algusest lõpuni vaatamisega ta ei ammendu.

Aga kui selle parimate mänguga siiski kaasa minna, siis oleks nähtutest teine esilekerkiv lavastus „Kuritöö ja karistus” Draamateatris. Kui „Serafima+Bogdan” oli minu jaoks lavastusvõtetelt ja dramatiseeringu poolest ootamatu, siis Ene-

Liis Semperi ja Tiit Ojasoo lavastuses oli kasutatud mulle juba tuttavat käekirja ja see võlus, kõlas teemaga kokku ja õigustas ennast suurepäraselt. Siin ilmselt tuleb lisada, et nägin „Kuritöö ja karistuse” etendust Tartus festivalil, [Vanemuise suurel laval](#). Seega pole tegemist esietenduse muljega, vaid juba küpse kunstiteose nägemisega.

Siinkohal, hoidmaks selle loo mustrit, peaksin taas võsasse põikama ja tooma esile veel mõne lavastuse suveteatrist. Neid on, aga ei saa tuua, sest „Lehman Brothers” (3. koht) seisab ees. Selle lavastuse kunstiline fenomen on selles — olen seda oma pika [teatrinägemise](#) juures mõnikord täheldanud —, et väga hea lavastus on väga hea nii kogemusteta [teatrivaatajale](#) kui ka kogenud [teatritundjale](#).

Kõiki kolme lavastust iseloomustab see, et nad on pikemad kui meie [teatriruumis](#) tavaline. See omakorda võib tähendada ja tähendabki, et lavastajad hindavad oma truppi kuuluvaid näitlejaid kõrgelt.

Kui rääkida eelnimetatud kolme õnnestumise põhjal mingist suundumusest, siis julgen arvata, et 21. sajandi [teatri](#) tehnilise rikkuse otsingutel on taas hakatud aru saama, et [teatri](#) teeb [teatriks](#) näitleja oma elusa sarmiga. Seda, et [teatri](#) alus on dramaturgia, pole vist kunagi unustatud. Või mine tea.

Ankeedis oli ka küsimus, mille järgi ma teen oma valikuid. Inimeste, tegijate järgi. Varasema kogemuse järgi. Vist kõige rohkem usaldan tunnetust. Tihtipeale peletab vaatamast ülemäärane turundus. Praegu näiteks mõtlen, et nüüd tuleks vaadata taas väikesi uusi tulijaid. Selliseid ka, kes oma tegemistes visalt järjepidevust hoiavad. Selleks ikka, et [teatripilt](#) oleks täielikum. Aga see ei ole ka tavaline vaatajahuvi.

Kindlasti on minu jaoks [teatrikunst](#) nähtus Taarka [pärimusteater](#) ja lavastaja Helena Kesonen, kes sellel suvel lavastas „Petserimaa igatsuse” Vene piiri äärses lagunema kippuvas heinaküünis.

Priit Põldma tegemistel hoian ikka silma peal. Saueaugul esietendunud „Kadunud kodu” on näidend ja lavastus, mis ei

jäänud meelde mitte üksnes sellepärast, et oli Aleksander Eelmaa viimane. Kuidagi märgiline oli minu jaoks ka Priit Põldma lavastus „Niagara ületamine”, mis on ju sõna otseses mõttes köielkõnnist. Ja nii tundubki, et Põldmast tuleb näitlejaid nende näitlejaks saamise teel abistav kirjanik ja lavastaja.

Noorte tulijate kõrval ei maksa unustada lavastaja Elmo Nüganeni. Tema Linnateatris lavastatud tuumafüüsikute lugu „Lapsed” kinnitab tema jätkuvat professionaalsust; lavastus on meeles nii näitlejatööde kui teemakäsitleusega.

Heade lavastuste puhul ei saa ma kuidagi kiskuda kunstilisest kontekstist välja ühte näitlejat. Palju sõltub osast, palju lavastaja aktsentidest. Aga kui, siis on mul taas põhjust nimetada Priit Võigemasti jätkuvat tippvormi. Teisest põlvkonnast on alati huvitav näha laval Peeter Tammearu. Ülisuureks mängis ennast „Serafimas+Bogdanis” Priit Loog.

Minu jaoks mängisid ennast sellel hooajal nähtavaks Jane Napp ja Lauli Koppelmaa. Neis noortes naistes on peale nooruse ka salapära, mis paneb nende järgmisi rolle ootama ja teatrisse neid vaatama minema.

Kindlasti jääb seda teatriaastat meenutama Vaba Lava korraldatud esimene „Vabaduse festival” Narvas.

MAARJA MOOR:

Kodumaisest dramaturgiast tõusis enim esile Ivar Põllu „Serafima+ Bogdan”, mis rõõmustas oma intelligentse ja paeluva loojutustusega, vaatamata mõningasele ebaühtlusele vaatustes. Originaalloomingu hulgast õnnestusid suurepäraselt ka Priit Põldma „Haige mäger” ning Liis Aedmaa ja Laura Kalle „Kui sa tuled, too mul lilli”.

Ühe väikese, kuid mõtlemapaneva suundumusena tooksin välja mitmed poliitilised lavastused, mis tegelesid inimlikkuse küsimusega totalitarismi tingimustes: „1984”, „Mefisto”, „Nad tulid kesköö”, „Balti tragöödia”, „Error 403”, „Kummardus Valgevenele”. Ehkki kõiki neist tippdramaturgiaks ei nimetaks, näitab see siiski, et on teatrit, mis suhestub Euroopa keevalise ja muutuva sotsiaalpoliitilise maastikuga.

Spektri teisest otsast jäi silma põnevate rännaklavastuste ning muul moel ruumitundlike lavastuste rohkus, millest aga paljud olulised, sh „Suurem kui elu”, „Keha, kus elada” („CPPM Manifestal”) jäid nägemata.

Minu isiklikku esikolmikusse kuuluvad Eesti Draamateatri kaks hiiglast „Lehman Brothers” ning „Kuritöö ja karistus” ja emotsionaalsel tasandil samavõrd võimsaks teatrikogemuseks kujunenud Taarka pärimusteatri „Petserimaa igatsus”. Ehkki „Kuritöö ja karistus” ning „Petserimaa igatsus” pole materjali tuumakuselt võrdsed, ühendasid neid samad märksõnad: palavikuline atmosfääriloomes ja etendajate tugev seisundilisus, mis leidis unikaalse füüsilise väljenduse. „Lehman Brothers” säras äärmiselt läbimõeldud kunstilise tervikkusega, kus kõik lavastuse komponendid harmoneerusid ideaalselt, kuid kirsiks tordil kujunes Lauri Kaldoja ja Joel Remmeli trio loodud helikujundus. Samal põhjusel väärib mainimist ka Taago Tubina lavastus „Godot'd uutõn”, mis jäi kummitama eelkõige Patrick McGinley detailitundliku ja unikaalse helimaastiku tõttu. Elav muusika on teatris määratu lisaväärtus.

Vaimustavalt ühtse ansambli mänguga tõuseb esile muidugi „Lehman Brothersi” trio: Priit Võigemast, Mait Malmsten ja Guido Kangur. Oma võimsa energeetikaga jättis tugeva mulje ka lavastuse „Haige mäger” nelik: Sander Roosimägi, Grete Jürgenson, Teele Pärn ja Eduard Tee. Üksikesitustest tõuseb kohalolu intensiivsusega esile Agur Seim lavastuses „Petserimaa igatsus”. Silmapaistva rolli Hendrik Höfgenina tegi muidugi ka Juhan Ulfsak Eesti Draamateatri „Mefistos”. Eraldi mainimist väärib Ringo Ramul lavastuses „Kui sa tuled, too mul lilli”, kes suutis tundlikult ja täpselt tabada nii lähisuhtevägivalla ohvri kui ka vägivallatseja psühholoogiat. Samadel põhjustel paistis selles lavastuses silma Tanel Jonas.

Tekib tunne, et kõige eredam teatritegu oli etendustegevuse toimumine tervikuna. Koroonapiirangute tuules hüplevad teatrid nägid kujuteldamatult palju vaeva, et pidevalt muutuvate reeglite ja nõuetega sammu pidada, pileteid vahetada, ruutkoode kontrollida ja selle kõige kõrvalt publikuga sidet hoida — nende pingutust tuleb hinnata.

Konkreetse ettevõtmisena väärib tähelepanu aga Paide teatri aktsioon „33 kõnet”, mis annab tunnistust, et Paide teater liigub

Paide linna identiteedi kujundajana aina ettepoole. Ehkki see jääb juba hooaega 2021/22, näitab praegu aset leidev aktsioon „Varivolikogu” täpselt sedasama.

Tunnistades oma ilmselget erapoolikust materjali osas, saan pakkuda vaid ühe vastuse: kahe lähisuhtevägivallale keskenduva dokumentaallavastuse paralleelne lavalejõudmine. Eesti Noorsooteatri „Teises toas” (autorid Mari-Liis Lill ja Priit Põldma) ning Ugala „Kui sa tuled, too mul lilli” (autorid Laura Kalle ja Liis Aedmaa) on mõlemad tugeva sotsiaalse missiooniga kunstiteosed, mille lavaletulekul tekkis aktiivne dialoog teatri võimu ja võimekuse üle tegelda sotsiaalselt tundlike teemadega. Need kaks lavastust toetavad teineteist ka oma meediakuvandis, neid analüüsitakse enamasti koos (vt näiteks „Teatrivaht”, Madli Pesti „Kui sa tuled teise tuppa...” , Meelis Oidsalu „Kas kultuuriliselt on kõik korrektne?”), nende autorid on salvestanud ühise vestlusringi, materjalist on tõukunud lõputult intervjuusid ja mõlemas teatris on publikul olnud võimalus enne või pärast etendust kohtuda ka lähisuhtevägivalla spetsialistidega. Need teosed näitavad, et teater saab olla ühtaegu õpetlik, arendav, teraapiline ja sotsiaalkriitiline, kaotamata samas midagi oma kunstilisest väärtusest.

Augustis tekkinud koroonapassi nõue tekitab küll ajutisi lisakriteeriume (mõistlik on külastada etendust, kus on testimise võimekus kohapeal olemas), kuid pikaajalist mõju sellel ei olnud. Valikud teen samade põhimõtete alusel nagu ennegi: esmalt lavastuse teema või vorm, mis parasjagu kõnetab/huvitab. Järgneb lavastuse maine (reklaam inimeselt inimesele). Seejärel mõne konkreetse lavastaja või dramaturgi töö. Harva mõjutab mu valikut näitleja. Kui aga ükski neist põhjustest otseselt ei kannusta, saab määravaks etenduse toimumise asukoht. Kaks tähelepanekut Narvast. Märkimisväärne oli „Vabaduse festivali” toimumine, mis haakub osalt ka mu esimeses punktis öelduga — kontakt aina tulisemaks muutuva välispoliitilise olukorraga on olemas, vähemalt tervikuna ei sumpu teater pimeduses. Teisalt jällegi sulges Narva Vaba Lava vaid paar kuud hiljem (loodetavasti ajutiselt) ukсед. Sellest on kahju.

MADLI PESTI:

Hooajal 2020/21 nähtud dramaturgiast lõi pahviks Ivar Põllu filigraanselt komponeeritud ülekirjutus Vahur Afanasjevi romaanist, mis astub sammu edasi pelgast dramatiseeringust — „Serafima+Bogdan”. Kunstiliselt mõjuva ja ühiskondlikult olulise dokumentaaldramaturgia löid Priit Põldma ja Mari-Liis Lill perevägivallast kõneleva tekstiga „Teises toas”.

Klassikalisematest näidenditest läks mulle enim korda Piret Jaaksi „Valged põdrad” (originaalpealkirjaga „Siirderiitujad”). Hooaja parim, olulisim ja põnevaim lavastus oli Kertu Moppeli „Mefisto” Eesti Draamateatris, kus kõikide lavaliste komponentide koostoimel sündis mõjuv kunstiline tervik, mis igal etenduspäeval löikub uutmoodi tänasesse reaalsusse. Eesti Draamateatril oli aga mitu suure lava tugevat tabamust; meeldejäädvalt detailsete näitlejatöödega pakkus kunstilise elamuse ka Ene-Liis Semperi ja Tiit Ojasoo lavastus „Kuritöö ja karistus”. Kolmanda suurlavastusena olgu nimetatud Ivar Põllu „Serafima+Bogdan” (Tartu Uus Teater), kus põimusid nii tragöödialik võimsus kui läbi auditiivse tasandi saavutatud intiimsus.

Koreograafilistest teostest tahaksin esile tõsta kaht (peaaegu) debüütlavastust, mis üllatasid oma sõnumi selguse, vormi terviklikkuse ja performatiivse läbitöötatuse poolest: Jette Loona Hermanise ja Johhan Rosenbergi „Eden Detail” ja Keithy Kuuspu „Läbi kukkumine”.

Tõstan seekord esile ka komöödiat, mis žanrina harva kunstiliselt põnevaid lahendusi leiab: Elmārs Senkovsi „Kaks garaaži” (Vaba Lava) Eesti-Läti ühistööna, kus Simeoni Sundja, Karl Robert Saaremäe, Matīss Budovskis ja Agris Krapivņickis mängivad vaimukas sünergias garaažis nikerdavaid mehi.

Mõjuvaima lavalise kohalolu kategoorias toon esile kolm mees- ja kolm naisnäitlejat. Kõigepealt kameeleon Juhan Ulfsaki konkurentsitu valitsemine „Mefistos”. Priit Võigemasti mängulisus lavastustes „Lehman Brothers” ja „Kuritöö ja karistus”. Priit Loogi kuulduliselt meeldejääv rollisooritus „Serafimas+Bogdanis”. Ilo-Ann Saarepera liigutav kohalolu lavastuses „Valged põdrad”, kuid lavastajad võiksid mõelda sellele, et näitlejannale ei tasu pakkuda vaid kannatajarolle (kõnesoleval hooajal veel lavastustes „Kui sa tuled, too mul lilli” ja „Serafima+Bogdan”). Carmen Mikiveri peaaegu äratundmatu autistlik naine lavastuses

„Pimevalge” (Endla). Kristiin Räägeli usutav ja kaasa tundma panev Nastasja Filippovna nauditavalt terviklikus lavastuses „Rogožin” (Tallinna [Linnateater](#)).

Soovin esile tuua kaks olulist teemakäsitlust [teatrihooajal 2020/21](#). Esiteks, kahes lavastuses tegeldi koduvägivalla teemaga („Kui sa tuled, too mul lilli” Ugalas ja „Teises toas” Eesti Noorsooteatris), mis tõi (koos Flo Kasearu kunstilise tegevuse ja president Kersti Kaljulaiu sõnavõttudega) teema tõepoolest ühiskondliku debati fookusesse.

Teiseks, [teatrilaval](#) tegeldi just nüüd ja praegu olulise poliitilise fookuspunkti, Valgevenega ja seda tervelt kolmes lavastuses: lavakunstikooli magistrantide töö „Kummardus Valgevenele”, Nikolai Halezini ja Natalia Kaliada „Error 403” [Vabal Laval](#) ning „Valgevenemaa 2020” [Vene teatris](#).

Kuna vaatan ka piirangute ajal üle saja etenduse aastas (k.a välislavastused), siis on mu eesmärk hõlmata ikkagi väga erinevaid [teatrilikke](#). Huvi on sabast haarata ka uutel vormidel ([telefoniteater](#), audiorännakud, rännaklavastused, performatiivsed installatsioonid jms). Selgunud on aga, et kui ikkagi n-ö sundi pole, siis end ekraani taha [teatrit](#) vaatama saada on keeruline.

Hooaja üldistusena panen tähele, et plahvatuslikult on kasvanud [teatri](#) vormiline mitmekesisus. Oma mõjuka panuse sellesse andis festival „CPPM Manifestal” muusika- ja [teatriakadeemia](#) kaasaegsete etenduskunstide magistrantidega. Festivali fenomen seisnes kunstiliste vahendite ja kasutatud ruumide mitmekesisuses: etendused sündisid garaažis, keldris, põllul, metsas, linnaruumis, majas, autos; publiku silme all loodi audiolavastust, anti personaalne kontsert jpm. Lisaks on oluline veel magistrantide eelnev projekt, unikaalne 99-tunnine performatiivne eksperiment „Kuhu minek” korruga nii [teatrisaalis](#) kui voogedastusena. Hooaega ilmestasid veel performatiivsed ruumiinstallatsioonid (Mart Kolditsa „*****” [Von Krahli teatris](#)), [statistikateater-giidituur](#) (Birgit Landbergi „Inimesed ja numbrid” Tallinnas ja Narvas), kirjade kirjutamise [teater](#) (Paide [teatri](#) „Poetilised konsultatsioonid”), [telefoniteater](#) (Barbara Lehtna „Kuuluvusharjutused”), samuti rännaklavastuste hulga kasv looduses (Seren Oroszvary „Keha, kus elada”), äärealadel (Liisa Saaremäeli „Suurem kui elu”) või linnas (Jaanika Tammaru „Läbi linna: Karlova”); samuti kohtas ohtralt voogteatrit (näiteks Taavet

Janseni ja Liis Varese „The Reader“).

MARIE PULLERITS:

Teatriaasta eredamaid elamusi on tänavu tärnanud väga eriilmeliste, lausa vastandlike teemakäsitluste ja vormisuundadega lavastuste seast.

Liisa Saaremäeli lavastust „Tiny Home Production presents: Suurem-kui-elu“ Paljassaare garaažilinnakus (festivalil „CPPM Manifestal“) võib pidada teatriaasta üheks tähelepanuväärsemaks näiteks rännakudramaturgiast. Trialoogi astusid Kopli Paljassaare garaažilinnaku avaliku, privaatse ja fiktiivse piiridel mängiv ruum, tegevustikku ootamatult (ja äärmiselt sobivalt) sekkuv reaalne elu ja Anton Tšehhovi „Kirsiaed“. Saaremäel on teinud sellega võimsalt mastaapse lavastajadebüüdi, millele tasub järke oodata.

Eesti Noorsooteatris esietendunud Priit Põldma ja Mari-Liis Lille lavastust „Teises toas“ võib pidada nii lavastuse kui dramaturgia poolest aasta vaekaimaks ja ühiskondliku aktuaalsuse poolest olulisimaks uuslavastuseks. Autorid on dramaturgia loomiseks intervjuerinud reaalseid lähisuhtevägivalla ohvreid ja ka vägivallatsejaid, võimaldamaks erinevaid vaatepunkte. Selmet osutada klassikalisele ründaja-ohvri binaarsusele, paljastab see psühholoogilis-sotsiaalse probleemistiku suurema keerukuse. Sotsiaalselt akuutne ja valus teema on avatud lavastuse laiemat sihtgruppi arvestades ka eakohaselt diferentseeritult, samas kunstiliselt viimistletud ja ruumiesteetiliselt äärmiselt peenekoelises võtmes (Laura Pählapuu kunstnikutöö). Publiku tagasisidest on korduvalt kostnud suisa mõte, et üle-eestilistel ringreisidel peaks käima populaar-meelelahutuslike kassahittide asemel just selline, sotsiaalse närvi ja ühiskondliku mastaabiga lavastus.

Eesti Draamateatri „Lehman Brothers“ (lavastaja Hendrik Toompere jr) on ilmselt teatrihooaja esinäide nii briljantsest ansambli mängust kui ka värvikast ja mitmepalgelisest karakteriloomest (näitlejad Mait Malmsten, Guido Kangur ja Priit Võigemast). Värvika ja arvuka tegelaskonna hoogne vahetumine on vaid kolme näitleja ülal hoida. See kantakse ka koomilistes

momentides välja ilma farssi langemata, nii et meie võime fiktiivsetele kujudele kaasa elada ei kannata.

Hoopis teistsuguse sisulise suunitlusega „Teises toas”, mis esietendus Eesti [Noorsooteatris](#) [lavastajad Mari-Liis Lill ja Priit Põldma, trupp Getter Meresmaa, Laura Nõlvak, Steffi Pähn, Doris Tislar, Lee Trei või Mari-Liis Lill (külalisena), Tiina Tõnis, Anti Kobin, Sander Roosimägi ja Risto Vaidla] tõestas nii üksiksoorituste kui ka ansambli mängu poolest fantastiliselt nüansseeritud, usutava ja hingekriipiva rollilooma võimekust ning purustas müüdi noorele vaatajale suunatud [teatri näitlejate](#) stampidest. Risto Vaidla mängib vaimsest manipulaatorist dirigendi väärastunud psühholoogia välja õõvastavalt usutavalt.

Mainimata ei saa jätta ka tantsuvaldkonna hooaja tippe. Külli Roosna ja Kenneth Flaki virtuoosne liikumistehnika ja kehatöö Sõltumatu Tantsu Laval etendunud lavastuses „Two Body Orchestra” („Kahe keha orkester”) on täitnud mu ammuse ootuse näha ka siinsel [teatriväljal](#) tantsukunsti, mis ilma igasuguse ironiaga ja metatasandeid ekspluateerimata pühendub liikumise loomisele ning selle kaudu sisu ja sõnumi kommuniqueerimisele. Väljend „kehaline mõtlemine” ja publikupoolne tantsu kehaline kogemine omandavad tänu Roosna ja Flaki intensiivsele lavalisele kohalolule tõelise sisu.

Võrreldes paari aasta taguse ajaga, on lisandunud [teatri loomise](#) ja vahendamise formaate, mida erandkorras võis esineda varemgi, ent mis on nüüd saanud tavapärasemaks nii tööprotsessis kui ka väljundis-tulemis. Teatud juhtudel ning teatud etapini saab proove läbi viia veebi vahendusel, füüsilises ruumis kohtumata. Üha rohkem luuakse (rännak-)lavastusi ka välitingimustesse. Mainimata ei saa jätta ühtaegu distantseeritud ja samas häälkõne intiimsuse poolest vahetuid telefonietendusi (näiteks Paide [teatri](#) „Poeetilised konsultatsioonid” ja Vabamu „Kuuluvusharjutused”) ning veebitsi vahendatud voogetendusi, millel polegi veel täpset nimetust: kas tegemist on voogsündmuse või -etendusega või on vaja hoopis mõnd kolmandat-neljandat nime? „Teatriks” tegijad ise neid formaate meeleldi ei nimetaks (kuula näiteks Peeter Kormašovi vestlust Maike Londi ja Taavet Janseniga: signal #1 etenduskunstist, digitaalselt ja piiranguteta, elektron.signal 20. X 2021. — <https://open.spotify.com/episode/31jSSskJEgBZ2wTBoUbxXw?>

si=7H_RUxmjQFuHWn4jW3pmVA). Neid näiteid ei ole veel massiliselt ja peamiselt katsetab sel väljal kooslus e⁻lektron. Kodust oma digiseadme vahendusel kogetav etendussündmus on nüüdseks igal juhul reaalne variant, mis teeb etenduskogemuse võimalikuks etendajatega samas füüsilises ruumis viibimisest sõltumata.

Uute formaatide otsing on kasvatanud minu kui teatrivaatleja huvi hoida veelgi aktiivsemalt silm peal ka teiste teatrivormide viljelejate tegevusel. On võimatu täpselt ennustada, kus ja kuidas võivad tekkida uued teatri tegemise, tõlgendamise ja vahendamise viisid. Teater on pidevalt uute vormide otsingul ning need ei sünni üleöö; seda olulisem on jälgida loomingu suundumusi ja tendentse mitmel väljal paralleelselt, et tajuda ka nende vastasmõju ja külgnevaid arenguid.

Meie praegune elukorraldus on teinud inimesed ettevaatlikumaks külastatavate kultuurisündmuste valikul. Paljud väldivad nakkushaiguste aktiivsel perioodil etendusi, kus võib olla palju vaktsineerimata ja/või noort publikut. Ka ise vaktsineerituna või haiguse läbi põdenuna muretsevad paljud oma riskirühma kuuluvate lähedaste pärast ega külasta juba seetõttu rahvarohkeid sündmusi sellisel määral nagu varem.

Teatritest on viimase hooaja jooksul raskema löögi saanud nooremale publikule orienteeruvad etendusasutused, kelle märkimisväärse publikuosa moodustavad kooligrupid. Need langesid ka teise ja kolmanda viiruselaine harjal peaaegu täielikult ära. Praegugi on tajuda õppeasutuste ettevaatlikkust ühiskülastuste osas, samuti esineb iga nädal grupibroneeringute tühistamist õpilaste haigestumise või kaugõppele suunamise tõttu. Üha levinum on teatri külastamise planeerimise lükkumine aina hilisemaks — kui varem oli pigem kinos tavaks soetada pilet vahetult enne filmi või samal päeval veebist, tõuseb selline käitumine nüüd aina enam esile ka teatri puhul.

Igal juhul lähtub märkimisväärne osa publikust praegu tervishoiuvaldkonnast turvalisusest ja olukorra muutlikkus ei võimalda ilmselt veel mõnda aega külastatavuse stabiilsel ja prognoositaval rütmil paika loksuda.

Esimene koroonaviiruse laine tõstatab ehmatavaid küsimusi

kultuuri ja teatri seniste väljundiformaatide jätkusuutlikkusest ning hetkiti vajalikkusestki. Praeguseks võib väita, et inimlik vajadus jagatud kultuurikogemuse ning selle kaudu elu reflekteerimise võimaluse järele ei kao kuhugi. Leidub nii neid, kes ei tunne vajadust jagatud füüsilises aegruumis kollektiivsete ühiskogemuste järele, kui ka neid, kelle jaoks teater jääb alati vajama vähemalt üht inimest saalis ja teist, kes sealsamas üle lava kõnnib. Seega on raske uskuda, et senised formaadid üleöö või niipea täielikult kaovad, ent tõenäoliselt lisandub lähiaastail uusi meediume ja väljundeid. Küsimustest „mis?” ja „kuidas?” olulisemaks saab pandeemiajärgses kultuuriloomes ilmselt aga küsimus „miks?”.

Just kehaline tantsu- ja etenduskunst võiks praeguste ühiskondlike suundumuste valguses oma potentsiaali suuremal määral ellu viia, leida uusi viise kollektiivseks maailma tajumiseks, selle peegeldamiseks ja kommunikeerimiseks, vastates ka ühiskondlikult aktuaalsetele teemadele. Sveta Grigorjeva on selleteemalised mõtted suurepäraselt kokku võtnud 9. oktoobril toimunud Eesti Teatriuurijate ja -kriitikute Ühenduse aastakonverentsi ettekandes, mis ilmub veebis novembrikuu Tantsukuukirjas. Ta viitab seal itaalia filosoofile Paolo Virnole, kelle jaoks on nimelt uute vormide otsing kunstis see, mis teeb teose juba eos poliitiliseks. „Kuigi Eestis on harjutud mõtlema nüüdistantsust-etenduskunstist kui ühiskondlike teemade käsitlemise poolest mitte just eriliselt silmapaistvast ja eesrindlikust maastikust, siis Virno teooria järgi võiksime peaaegu kogu nüüdistantsu-etenduskunsti paigutada just nimelt poliitilise teatri alla, sest just vorm ja sellega mängimine, selle murdmine-mudimine on miski, mis iseloomustab seda välja tõenäoliselt kõige paremini. (—) Nüüdistantsul-etenduskunstil on võime panna nii loojat ennast kui selle loodu kogejat küsima ja kahtlema asjade iseenesestmõistetavuses ja iseenesestmõistetavates asjades. Enamgi, ta paneb juurdlema selle üle, miks on nii, et ma teatud asjadest saan aru, olen nende mõistmise poole kaldu/kallutatud, ja nemad vastavalt minu poole, ja miks teatud asjade mõistmise poole pole ma üldse kaldu ja nemad omakorda pole minu poole. See on see, mida ma mõtlen selle all, kui väidan, et nüüdistantsul on võime laiendada inimeseks olemise piire. Seda tunnet ja mõtet, et maailmas saab olla teisiti ja maailm saab olla teisiti, aru saada saab ka teisiti.” (Sveta Grigorjeva 2021. Kuidas

läbi tantsu laiendada inimeseksolemise piire? — Tantsukuukiri, nr 111. — <https://kuukiri.tantsuliit.ee/artikkel/kuidas-labi-tantsu-laiendada-inimeseksolemise-piire/>) Ootame järgmiselt hooajalt veel rohkem kogemuslikku, tavaloojika jaoks mittelineaarset ja füüsilist maailma avastamist, peegeldamist ja väljendamist.

PILLE-RIIN PURJE:

Nimekirjas on uuslavastusi 238 — olen näinud 96. Mitte just piisavalt? Nimetan üheksa lavastust, mis kompromissitult vaimustavad (esietendumise järjekorras).

Eesti Draamateatri „Lehman Brothers”: Stefano Massini poeesia Margus Alveri säravas tõlkes, Hendrik Toompere jr vaimukas lavastus, stiilne kõigis komponentides, Guido Kanguri, Priit Võigemasti, Mait Malmsteni nõtke trio kooskõlas muusikute trioga.

Eesti Draamateatri „Millest tekivad triibud?": Urmas Vadi valusnaljakas kujutlusmäng kirjanik Eduard Vilde hingeilmast Vilde muuseumis, Indrek Sammul, Inga Saluranna, Kristo Viidingu improvisatsioonirõõm ja lakkamatu otsingutahe.

Endla „Vaade sillalt”: Priit Pedajase täpne režii ja puudutav sõnum, tundlik ansamblimäng, Jaan Rekkori sisemine intensiivsus Eddie Carbone rollis (jälle üks hämmastus ja pettumus, et kuis küll suudab aastaauhindade žürii sündmusest mööda vaadata?!).

Theatrumi „Tabamata ime”: Lembit Petersoni lavastus EMTA lavakunstikooli XXX lennu tudengitega, eesti klassiku Vilde avastuslik interpretatsioon.

Vanemuise „Niskamäe naised”: Tiit Palu humoorikas ja südamlük lavastus, soome klassiku Wuolijoe värskete vahendamine, Külliki Saldre uhke Vanaperenaise roll.

„CPPM Manifestal: Suurem kui elu”: Liisa Saaremäeli rännaklavastus rabav-totaalse kohavaimuga Paljassaare garaažilinnakus.

Saueaugu Teatritalu „Kadunud kodu”: üleni puudutav, alates Priit Põldma dramaturgiast. Kaht viimati nimetatut mõjutab, vääristab ootamatult lahkunud Aleksander Eelmaa osalus...

Piip ja Tuut Teatri „Pikad sammud”: noor trupp ja noor lavastaja Aksel Ojari süüvimas tundliku isiklikkusega noore Tammsaare üliõpilasnovelli.

Kinoteatri „Haige Mäger”: üllatav mitmekihiline lugu, tandem Priit Põldma — Ringo Ramul väärrib hoolsat tähelepanu, kvartett Grete Jürgenson, Teele Pärn, Sander Roosimägi, Eduard Tee kiirgavad mängurõõmu.

JOHANNA RANNIK:

Naudin väga ühiskonnakriitilist ja/või poliitilist teatrit, kui see on dramaturgiliselt sisukas ja hästi tehtud.

(Selline hinnang on paratamatult subjektiivne.) Hooaeg 2020/21 on seda mulle pakkunud näiteks „Mefistoga”, kus lavastaja ja dramatiseerija Kertu Moppel on põiminud minevikku ja tänapäeva nii, et seeläbi ei minda farsiks ega tehta poliitilisi remarke lihtsalt nende tegemise enda pärast. Samas on üha raskem tabada seda, mis (enam?) poliitiline ei ole. Vastukaaluks on aga lavastused nagu Mart Kangro „Täna õhtul lorem ipsum” Von Krahlis, mis tegeleb dramaturgiliselt kõige ja eimillegagi, olles pigem üleeluline kui päevapoliitiline. Viimases kõlanud lause „Tühja ruumi on alati vaja” käib minuga kaasas siiani. Seega võiks öelda, et dramaturgias on üha enam kohal Keel; samas ei nõua ma, et seda alati kasutataks.

Draamateatril näib praegu iseäranis hea aeg olevat, kuna ühe hooaja sisse on mahtunud kolm menukat ja eriilmeliselt kvaliteetset lavastust (kusjuures kõik need hõlmavad ühel või teisel moel videolahendusi): „Mefisto”, „Lehman Brothers” ja „Kuritöö ja karistus”. Neist tooksin eraldi välja kaks esimest. „Mefisto” pakub (mõne jaoks ehk liigagi) selgeid poliitilisi paralleele ja näitlejate nauditavat mängu. „Lehman Brothers” väärrib vaatamist kas või juba seetõttu, et näha oma silmaga, kas meeletu publikumenu ja ülivõrded end põhjendavad. Usun ise, et mitte rahule jääda on väga raske. Lisaks on näidendi sisu, nagu „Mefistogi” puhul, nii minevikku avav kui ka (lähi-)tuleviku eest hoiatav. Kindlasti tahaks välja tuua ka Kristjan Suitsu avara,

emotsioonide ja ruumitajuga mängiva lava- ja videokujunduse Tallinna Linnateatri „Balti tragöödias” ja Vanemuise „1984-s”. Suitsust on üha kindlamalt saamas kunstnik, kelle pärast ainuüksi tasub midagi vaatama minna.

Ansambli puhul ei saa teisiti, kui peab välja tooma Draamateatri lavastuse „Lehman Brothers” kaks triot: nii Võigemasti-Kanguri-Malmsteni näitlejatrio kui ka Joel Remmeli Trio, kelle koosmõjul tekkis tõepoolest see olemuselt ähmane teatrimaagia, mille järelle tavaliselt nii väga igatsetakse. Samuti oli nauditav Von Krahli uue trupi sünergia lavastuses „Sa oled täna ilusam kui homme”, eriti Marika Vaariku ja Jörgen Liigi vaheline side. Eraldiseisvana jäi aga eredalt meelde Juhan Ulfsak „Mefistos”, mis ongi mõnede kriitikute sõnul olemuselt Ulfsaki tükk. Neljanda seina murdmine mõnusa teravusega, Lopahhini vägev tants ja lõputseeni unustamatu visuaal! Lisaks sooviksin väga Ursel Tilka rohkem laval näha.

Sel hooajal, kindlasti mõjutatuna ka meie suurimast päevapoliitilisest murepilvest, on tänuväärset fookuses olnud poliitiline teater ja aktsioonid. Paide teatri aktsioon „33 kõnet” näitas, et teatril on suutlikkust ja võimet ühiskonda mõjutada: teater ja ühiskond ei eksisteeri teineteisest eraldi, siin- ja sealpool saaliust. Vaba Lava rahvusvaheline „Vabaduse festival” Narvas oli aga väärtuslik esiteks seetõttu, et tõi Narvasse teatri, teiseks seetõttu, et tõi sinna poliitilise teatri, ning kolmandaks seetõttu, et niivõrd mitmekülgne rahvusvaheline poliititeatri festival üldse aset leida sai. Seeläbi pääsesid lavale mitmed lavastused, mis on oma kodumaal tsensuuri tõttu raskustes. Iseäranis emotsionaalselt raputav elamus oli muidugi „Mein Kampf”. Loodan väga, et Vaba Lava saab varsti Narvas taas jalad alla, kuna nende tegevus on tänuväärne.

Eelmainitud Paide teatri „33 kõnet” andsid iga päev ainekõne mõtestamiseks nii teatrit kui ka ümbritsevat elu. Neist vaid mõningaid esile tõsta näib veidi ülekohtune, aga teen seda siiski: Jan Teeveti kriipiv ja (geo-)poliitiline kõne Eesti suurlinnastumise ja kujutlusvõime kriisi teemal. Hasso Krulli küsimus „Millal unustasime ära, et maailm ei ole ainult modernsuse monoloog, vaid musttuhandete olendite kahekõne, lakkamatu dialoog erinevate eluvormide vahel?” Marju Lauristin rahvuslusest ja eestlusest läbi identiteedipoliitika läätse ning üle jõu elamise küsimusest.

Koroonaolukord on pakkunud tänuväärse võimaluse proovida

uut teatriliiki, veebiteatrit. Algselt veidi skepsist tekitanud teater oli pandeemia alguses veel vormilt ja sisult ligadi-logadi, aga on juba jõudsalt kaju võtnud, näiteks Liis Varese, Taavet Janseni ja e-lektroni „Kõik loeb/The Readeri” puhul. Samas peab siiski tõdema, et kodus krevetiasendis ekraani vaatamine ei anna päris „seda” elamust, sest pole ju teater mitte ainult laval nähtu, vaid kogu atmosfääri üldmõju tulem. Seega on veebis paratamatult keerulisem tekitada kontakti, kustumatut elamust, emotsioonieredust. Siin on minu arvates väga oluline just see, mis kujul veebiteater (mis muide igatseb juba ammu seda ühte ja õiget terminit!) tehtud on. On ta lihtsalt paigalseisev kaamera saalinurgas või ongi lavastus mõeldud sellele meediumile, à la „Kõik loeb” ja Joonas Tageli „Kunst, mida ma ei näidanud”? Paraku jäid mitmed lavastused, sealhulgas Tartu Uue Teatri „Serafima+Bogdan” nägemata just seetõttu, et asukohad olid jultunult mujal kui mekad Tallinn ja Tartu. Seega sai aasta jooksul palju mõelda kohalikule ühistranspordivõrgule ja autokeskse eluviisi sundusele. Mõjuva ja mastaapse teatri tegemine üle Eesti on igati tervitatav ning Paide teatri jõuline sünn näitab, et huvi (ja põhjust!) on. Praegu peab aga lootma eribussidele ja lavastuste ringreisidele. Tudengina tervitan kahe käega ka Tartus sügiseti toimuvat draamafestivali, mis toob mitmed lavastused, mida tahaks väga näha, aga ei saa nädala sees rongiga pealinna ja tagasi kihutada, lähemale ja saadavale.

Esmalt tahan väljendada oma rõõmu ja tänu teatri paindlikkuse ja elujõu üle. Soov püsida avatud on teostunud kiiretes ja pädevates lahendustes ning ma olen end teatris seetõttu alati turvaliselt tundnud. Terve aasta jooksul on paraku frustratsiooni tekitanud kultuurivaldkonna pisendamine ja ebapiisava toe ja esindatuse tõik. Väikese rahvana ei saa me endale lubada kohaliku filmi hingitsemist, humanitaarvaldkonna erialade kvaliteedi ja võimaluste langemist kõrghariduses ega kultuuri hääle vähest (et mitte öelda puudulikku) kuuldavust valitsustasandil. Kultuur ei piirdu laulupidude ja riigiteatritega; kultuurivaldkonna esindamine peaks olema au- ja ihaldusväärne ametikoht, mitte et „käib kah!”. Diskussioon, teadlikkus ja empaatia ei ole miski, mis riiklikul tasandil on kõigest soovituslik. Teatril on tulevikku, kui talle seda võimaldatakse.

ELO SAAL:

1) Dostojevski „Idioodi” lahendamine Rogožini nägemusest lähtuvaks (Tallinna [Linnateater](#)). 2) Vegesacki „Balti tragöödia” tegelaste ajaloo kontekstis mõistetavate, ent igapäevaselt kaugeks jäänud poliitiliste probleemide mõtestamine (Tallinna [Linnateater](#)). 3) Priit Põldma dramaturgia Ernst Ennole pühendatud „Kadunud kodu” lavastuses Saueaugu [Teatritalus](#), mis loob seoseid tänapäevase tühjusetunde, unustusse vajunud Soosaare mälestuse, müstika ja muinasjuttude vahel. Lavastuslikult jahmatavad intertekstuaalsed vihjed varasematele Saueaugu [Teatritalu](#) tükkiidele.

„Lehman Brothersiga” (4) on segased lood. Kahtlemata on tegemist suurepärase lavastusega, ent ei teagi, keda selle eest tänada. Ligi viiekümne rolli mängimine ainult kolme näitlejaga on saanud selle näidendi puhul universaalseks meetodiks: seda ostetakse erinevatesse riikidesse sisse, et korrata võlvat välismaist jutustamisviisi. Ka [Draamateater](#) olevat tüki oma lavastuslike eripäradega välismaalt sisse ostnud, mistõttu ei julgegi selle ülilõbusat mängulisust ja kunstilisi leide ainult lavastajale omistada. Aga seesugust jutuvestmist, informatsioonist pakatavat, ent hingeliselt sooja ja kaasa elama kutsuvat lavastust on ka igati õige teistega jagamise eesmärgil sisse osta, iseasi, kas ka kodumaiste kriteeriumide järgi hinnata.

5) [Draamateatri](#) „Kuritöö ja karistuse” kaasajastamine. 6) [Tartu Uue Teatri](#) „Serafima+Bogdani“ keeruline ajaga mängimise kontseptsioon. 7) [Tartu Uue Teatri](#) „Video: Täielik šokk! Sündmuspaigal kaos, tuvid minestuses” mängimine kolmes ruumis korraga. Iga tõe neutraliseerimine oma toas, ent negativeerimine, kui toast lahkutakse. Tähelepanuväärne üksteisemõistmise kunst. 8) „Petserimaa igatsus” Taarka pärimusteatri, mida mul ei õnnestunud näha, ent mis oma igatsusekäsituse ja Petseri temaatikaga tundus hetke suundumusi arvestades äärmiselt põnev.

1) Dostojevski „Kuritöö ja karistuse” lavastuslik kaasajastamine [Draamateatris](#) (mitte tänapäevastamine), samas dramaturgiline sisupuhtus oli üldhariduslikus mõttes igati tänuväärne lahendus. Välise konteksti nihutamine aitab nihutada ka sisemist; nii mõjuvad Dostojevski mõtted uudsena ja seeläbi ka selgema. Sealsed konkreetsete lavastuslikud vahendid on Ojasool ja

Semperil kasutusel küll juba mitmendat korda, see tähendab, ei ole eriti põnevad ega uudsed. Aga asi pole selles. Asi on humanitaarhariduse olulisuses.

2) „Serafima+Bogdani” lavastamine Vahur Afanasjevi surmaaastal oli paljutähenduslik. Lavastus on korraga tugevalt seotud nii romaani kui ka elu endaga, olles verstapostiks millelegi, mis praeguses teatrikontekstis palju tähendada ei pruugi, ent tulevikus seoses Afanasjevi kirjandusliku pärandi mõtestamisega uusi tähendusi omandab. Lavastuse kontseptsioon sai auväärset reljeefne, nõnda et kui tükist ei oleks olemas salvestust, jääks see legendiks, milles pole enam oluline lavastus ise, sealne näitlejate mäng, kvaliteet või detailsus, vaid see, mis aastal see toimus, kuidas mängiti edaspidi ja tagurpidi, siin ja seal ning kuidas selles väljendus tolle hetke kirjanduslik meelestatus.

3) Seoses Aleksander Eelmaa lahkumisega, viimase mälestusega Sassist on eelmise lavastusega sarnase tähtsuse omandanud ka Saueaugu Teatritalus mängitud „Kadunud kodu”. „Kadunud kodu” leinalaul ei olnud pühendatud ainult lavastuse kujutletavale peategelasele Ernst Ennole, vaid oli algusest peale võitmatut koduigatsust universaliseeriv lugu. Viimasel ajal loetakse Ennot vähe. Ei mõisteta tema lihtsust, seda nähakse tühjusena; ei mõisteta ilu, seda nähakse ilutsemisena; ei mõisteta askeesi, seda nähakse haiglaslikuna (näiteks igatsus üksilduse järele). „Kadunud kodu” tutvustab Ennot neile, kes teda mõista ei ole suutnud.

1) Hooaja lõpul esietendus Piip ja Tuut Teatris Tammsaare „Pikad sammud”. Olgat mänginud Helo Kaplinski oli oma rollis ääretult võluv, näides tugevate poiste kõrval nõrga tüdruku kohta ehk liigagi sitke. Heas mõttes, sest tegu ei olnud valesti mõtestatud rolliga, pigem lihtsalt jahmatama paneva kohaloluga.

2) Mis siin salata, Priit Võigemasti monoloog „Kuritöös ja karistuses” ei taha ununeda. Draamateatri kontekstis peab kindlasti ära mainima ka Guido Kanguri „Lehman Brothersis”, kaugele maha ei jää ka Mait Malmsten ja Priit Võigemast.

3) Vanemuise „Niskamäe naistes” tegi Külliki Saldre tugeva naise arhetüübi väärilise rolli. Pärast seda on peaaegu võimatu tema isikut sellest rollist lahutada. Aga väga mõnus oli jälgida ka

Riho Kütsarit, kes ei väljunud kordagi oma mõnusast, ent ratsionaalsest tegelaskujust — selliseid mehi, kelle psühholoogiline žest ei erine kuigivõrd näiteks paekivi omast, kohtab ka päriselus.

4) EMTA lavakunstkooli „Tabamata imest” on pärast poolt aastat meeles Maria Ehrenbergi ja Alden Marcus Mayfieldi maneerid. Vististi oli tegemist täpsete rollilahendustega, et need niimoodi mällu said talletuda.

5) Tartu Uus Teater särab oma ansamblimänguga. Eraldi tahaks välja tuua vaid Elise Metsanurga (näiteks „Mängu ilus”), kellest võib talle iseloomuliku tagasihoidlikkuse tõttu, mis samas ei takista töövaimu ega lavalist kohalolu, vabalt kujuneda üks minu lemmiknäitlejatest.

Martin Korgi podcast Tartu Uues Teatris on kindlasti aidanud mõtestada maailma, teatrit võib-olla nibin-nabin natukene. „Paide 3000” kõnedega on sama lugu.

Näiteks oli esmakordselt teatrisse minekuks vaja autot, seda siis Tartu Uue Teatri „Kõigi piirangute lõpus” puhul. Igatsen kodumaist teatrit, kus kohtuksid nii sisuline kui ka väline mastaapsus.

ENN SIIMER:

Näib, et Priit Põldma (minu nähtust „Kadunud kodu” Saueaugu Teatritalus ja „Leskede kadunud maailm” Ugalas) on sellel hooajal võimsalt esiplaanil. Lisaksin siia tinglikult ka Paide teatri ja Musta Kasti koostöös valminud ja Peeter Volkonski lavastatud „Carmeni”, mis pole küll traditsiooniline dramaturgia, kuid süžee ja muusika ühendamine tsirkusega, millele lisas vunki noorte võimas entusiasm, on igati väärt esile tõstmist.

„Kadunud kodu” (lavastaja Margus Kasterpalu, helilooja Pärt Uusberg) eeskätt just lavastusliku ja muusikalise terviku mõttes. Kuigi nägin lavastust draamafestivali raames ERMis, oli ka Aleksander Eelmaa kohalolu vaimusilmas tajutav. „Lehman Brothers” Draamateatris (lavastaja Hendrik Toompere jr, kunstnik Laura Pählapuu). „Carmeni” Paide teatri ja Musta Kasti koostöös (lavastaja Peeter Volkonski, kunstnik Iir Hermeliin), minu jaoks

Paide teatri plahvatuslik avanemine.

Küllli Teetamm ja Meelis Rämmeld Saueaugu Teatritalu „Kadunud kodus”; Priit Võigemasti rollid Draamateatri lavastustes „Lehman Brothers” ning „Kuritöö ja karistus” (Porfiri Petrovitš); Juhan Ulfsak Hendrik Höfgenina Draamateatri lavastuses „Mefisto”; Egon Nuter doktor Martinellina Tallinna Linnateatri lavastuses „Balti tragöödia”; Ursel Tilk Raskolnikovina Draamateatri lavastuses „Kuritöö ja karistus”.

Lisaks eelmainitud „Kadunud kodule” ja „Carmenile” ka vabaõhulavastused „Maakas” (Wimbergi romaani alusel dramatiseerinud ja lavastanud Peep Maasik, kunstnik Reet Aus, TEMUFI) ning A. H. Tammsaare „Kuningal on külm” (lavastajad Katrin Pärn ja Janek Savolainen, LendTeater).

Vt vastused 1.–4.

Tänusõnad traditsiooniliselt jätkuva Tartu draamafestivali peakorraldajatele (Hedi-Liis Toome, Anneli Saro jt); see üritus võimaldab olla kursis aasta parimate ja olulisemate teatrisündmustega. Minu jaoks oli kogu teatriaasta suveräänseks liidriks tervikliku lavastuse kategoorias Saueaugu Teatritalu „Kadunud kodu”. Kuna uuslavastusi ja uusteatreid on hoomamatu hulk, oleneb palju ka mulje värskusest, ajalisest distantist. Paide teatri „Carmen” oli külalissetendusel Ugalas säilitanud noort publikut kaasa haarava vaimustava hoo, kuigi esietendusest oli möödunud peaaegu aasta.

LEA TORMIS:

Suundumustest on vast olulisim dokumentaalteatri, ka otseselt ühiskonna ellu sekkuva teatri tähenduse kasv.

Näiteks: „Kuritöö ja karistus” Draamateatris; „Osnap” Tallinna Linnateatris, „Anna Karenina” Estonias. (Neid on rohkemgi.) Aleksander Eelmaa — „Kadunud kodu” Saueaugul ja Sassi fenomen meie kultuuris üldisemalt. Indrek Sammul Draamateatri mitmes lavastuses ja ka „Niagara ületamises” (Kinoteater).

Üks eredaim, nii elule kui teatritele tagasisidet andev tegu oli Merle Karusoo seekordne projekt „Kes ma olen” nii EMTA lavakooli I kursuse üliõpilaste kui ka Narva eesti keele õpetajatega.

Olulisemad teatritekstid (mis tahes vormis) on need, mis otseselt puudutavad tänaseid valukohti — näiteks Tartu Uue Teatri, eriti aga Paide teatri mitmes lavastuses või aktsioonis.

Kuid tähelepanu äratas ka aegumatu klassika aktualiseerimine

(„Romeo ja Julia”, „Juudit” VAT-teatris; Rakvere teatri „Tants”; lõunaeestiline „Godot'd uutõn”; „Põrgupõhja uus Wanapagan” Endlas; „Suveöö unenägu” EMTA lavakunstkooli diplomilavastusena Ugala baasil; „Peer Gynt” Vanemuises jne, jne.)

Minu teatrikülastused on viimasel ajal olnud paratamatult enamasti virtuaalsed (nii üldteada olukorra kui isiklike tervisepiirangute tõttu). See määras valikud.

Ometi on just need olud andnud mulle mitmekülgsema teabe teatrimaailmas toimuvast, kui olen saanud mu enda kunagise suurema hõivatuse ja liikumisvõimaluste aegu! Kommenteerida võiks teatrijuhtide hiljutisi vahetumisi ja näitlejate liikumisi teatrite vahel, mis ei tundunud juhuslikud, vaid tekitasid ootusi tulevikuks.

Lavakooli 30. ja 31. lennu töid jälgin alati heameelega, aga, traditsiooniliselt, neid kohe avalikult kommenteerima ei kipu.

Oma praeguses huvis sisulise, olgu või vahendatud teatriteabe vastu olen eriti tänulik (peale meediakanalite info) just kirjutavatele kolleegidele-kriitikutele-teatriuurijatele, eriti: Pille-Riin Purjele sõnateatri ja Heili Einastole tantsuteatri alalt.

BORIS TUCH:

Hooaega iseloomustas küllaltki suur draama osakaal, mis tungis kaasaegse ühiskonna valutsoonidesse, nii kodu- kui ka välismaistesse, kuna kasvava kriisi ja võimude absoluutse suutmatuse taustal midagi head teha (suurepärase võimekusega teha midagi halba) meenuvad mulle üha sagedamini John Donne'i sõnad „Ära küsi, kellele lüüakse hingekella: seda lüüakse sinule”. Vaba Lava „Error 403” ja „Keegi KGB-st”, Vene teatri „Valgevenemaa 2020”, samuti Vanemuise „1984”. Siia võib kuuluda ka kaks VAT-teatri lavastust: „Juudit”, mis Andrus Kivirähki vabas tõlgenduses ja Aare Toikka lavastuses tuli välja peaaegu pamfletina sellest, kuhu suudavad riigi viia kaks mitte kuigi tarka, küll aga edasipüüdlikku võimule pääsenud tüdrukut, ning „Romeo ja Julia”, postmodernistlik lavastus Shakespeare'i ainetel, kus noortest armastajatest saavad kahe maffiaklanni poliitiliste intriigide ohvid.

Siin on raske vastata. Üldisest tasemest kõrgemale tõusvaid

lavastusi on rohkem kui kolm, samas ei olnud ka vapustavaid meistriteoseid. Tõstan esile „Mefisto” ja „Kuritöö ja karistuse” Eesti [Draamateatris](#) ning „Balti tragöödia” Tallinna [Linnateatris](#). Rõõmustasid väga säravad [Vene teatri](#) lavastused „Alice” ja „Tark mees” — noorte lavastajate kutsumine annab üldiselt häid tulemusi. Karl Laumetsa produktiivsus ja oskus otsida igale oma lavastusele sobiv keel on väga lootustandev. Väga oluline sündmus oli Ene-Liis Semperi ja Tiit Ojasoo naasmine Eesti [teatri juurde](#).

VALNER VALME:

[Teatri](#) mõiste aeg-ajalt laieneb ja siis aheneb, olulisuse piirid liiguvad. Rõõm oli näha etenduslikkuse suuremat liikumist eri valdkondadesse raamatuesitlustest räppkontsertideni. Tundus, et vahepeal, võib-olla kolm aastat tagasi tüditi postdraama mõistest, eksperimentaalsest performatiivsusest ja räägiti rohkem jälle „päris” [teatrist](#). Otsiti sõnumit. Küsiti, mida öelda taheti. Uuriti, kuidas klassika kõlksub kokku „meie ajaga”. Nii kaob ju igasugune rõõm ja lust! Lugege ajalehti! Kamoon! Koroonasuletus tekitas õnneks metsiku igatsuse murda jälle vahealadele (hea näide „Gangstarap” [Kanuti Gildi SAALis](#)). Minu jaoks kobedaim [teatrielamus](#) oli võib-olla hoopis Röövel Ööbiku performans DeStudio näituse avamisel Fotografiskas. Kadusid taas kord punktiirjooned muusika, [teatri](#) ja kunsti vahel. See oli vähemalt sama võimas elamus kui Kertu Moppeli „Mefisto” [Draamateatris](#) või Lauri Lagle „Sa oled täna ilusam kui homme” [Sakala 3 teatrimajas](#).

Kertu Moppeli „Mefisto” [Draamateatris](#). Keeruline on õnnestumise põhjusi eraldi välja tuua — dramaturgia, muusika, valgus, video jne kõik töötab kaasa ja detailide dünaamika kannab seejuures täpselt sisu. Kogu [lavastus](#) moodustab küll ühtse ansambli, aga Juhan Ulfsak solistina kehtestab end sada protsenti.

Peeter Jalaka „Aias” ([Von Krahli teater](#) ja Ekspeditsioon) on kihte nii mitu, et seda võib vaadata nagu versiooni „Bhagavadgītast”, või siis kui ühel juhul hetkel jäädvustatud improvisatsiooni (kusjuures eelmine või järgmine hetk oluksid sama head), mille käigus luuakse kohapeal maailm, või soovi korral ka nagu kerget vodevilli, kus lauldakse, tantsitakse ja tehakse nalja. Peidetud

sügavused on huvitavamad kui näkku diibi panek.

Jarmo Reha ja e-lektroni „Alustagem matustega” oli sümboolne aktsioon: ühekordne, voogedastus, eksperimentaalne (koroona)aja märk. Ja teisest küljest võib-olla et terve aasta sügavaim sõnumiteater, mis puudutab kogu teatrielu nii siin- kui sealpool lavalaudu ja küsib, millal saab jälle puhvetis konjakit juua.

Juhan Ulfsak „Mefistos” mitte ei löhu neljandat seina, vaid seda seina poleks nagu kunagi ees olnudki. Kohalolu all mõeldakse tavaliselt seda, et näitleja on täiega rollis sees. Topeltkohalolu on veel vingem: oled samal ajal rollis sees ja rollist väljas, sul on kõrvalpilk endale kui näitlejale, oma rollile, endale kui inimesele ja mängid nii publikuga kui publikule. Suht skiso värk, aga Ulfsakil tuleb see „Mefistos” hästi välja nii peeglisse vaadates, sisekaemusliku hetkena (kolme meediumi vahendusel: peegel, video, vahetu etendus) kui saaliga suheldes, saali grimasse tehes.

Näitlejad Renate Keerdi lavastustes. Nad ei ole sageli (veel) tippnäitlejad, nad ei teegi tugevaid draamarolle, nad on nagu mängukannid lavastaja käes, kes on nagu ulakas laps, kes kasutab lelusid valesti, rakendades fantaasiat üle elu ja mängu piiride. Ja ole sa siis kogenud Anti Kobin („ÜLT”, [Noorsooteater](#)) või algaja Jan Ehrenberg („LOOD”, [Tartu Uus Teater](#)), ei ole lihtne olla mänguasi, kaotada endas nii inimese kui näitleja ego ja imbuda maailma, kus tähendused, põhjused, materia, vaim, asjad, inimesed, kõik on etenduskõiksuse ees võrdsed.

Tooks vahelduseks välja nõmedaima teatriteo: Narva [Vaba Lava](#) hingusele laskmine, mis päädis küll hooaja 2021/22 algul, aga protsess algas varem. Seda tulnuks jõuga ja rämeda rahaga lahti hoida; see oli sama tähtis märk ja kaitse nii kultuurilises kui poliitilises mõttes kui nüüdne Vene piirile okastraataia rajamine. Kaja Kannu mõtiskluste sari uuest [teatrist](#) Sirbis avab mitme nurga alt mittemidagiütlevat mõistet „uus teater”. Jah, nõus, et mis pagana vastandamine! Aga mis pagana mittevastandamine, küsib Kann samuti. [Teater](#) on eos intriig, [teatri](#) üle tulebki vaielda; Kann näitab, et seda kõike saab teha tühistamata, aga ka paharetlikku sädet kaotamata. Me ei käi ju seal [teatris](#) selleks, et panna selga ilus kleit või sinine ülikond ja võtta vaheajal pokaal

konjakit. Me läheme teatrisse ennast kaotama või ennast leidma, täpselt nii, nagu parasjagu tuju on.

Mõne teatriga või majaga tekib paratamatult parem suhe kui teisega. Faktorid võivad osalt olla ka teatrivälised või lavastustevälised. Teatrid on ebavõrdses olukorras. Mina vaatajana pole objektiivne. Ma olen nii loll, et ma ei satu mõnda kohta, või olen laisk. Kui varem sai sihikindlalt ette võetud pikki nädalalõppe teistes linnades — teater, hotell, söögi- ja joogikohad; kui lapsed kaasas, siis veekeskus või muu lõbu —, siis koroonaajal on retked harvenenud. Tuleb uuesti harjutada. Teatril on vaatajani raske jõuda. Siin ei aita meedia. Siin võib aidata alateadvus.

Mul jääb palju nägemata, sest ma lihtsalt ei käi suvetükke vaatamas. Mingi tõrge on; suvel teen teisi asju, muusikafestivalidel näiteks käin. Autot ka ei ole, paljudesse suveteatrikohtadesse saab ju ainult autoga. Minusuguseid on veel. Ma ei taha teha mingit ettepanekut, et tooge suveasjad Telliskivvi või minu kodukülla Kassisappa. Aga kripeldas ja tahtsin südamedelt ära öelda ilma mingi alltähenduse või tagamõtteta.

KAI VALTNA:

„Eden Detail” (Kanuti Gildi SAAL, Johhan Rosenberg & Jette Loona Hermanis). Midagi täiesti uut ja häbitut, elegantse lohakusega eesti etenduskunstimaastikule järamiseks visatud. Väga raske öelda, mis see on, kas futuristlik viljakusriitus stiletodes keset apokalüpsist, enne kui saabub „öö, mis vana maailma mõistuse endasse neelab” (kui Foucault’lt veidi pateetikat laenata).

„Läbi kukkumine“ (STL, koreograaf Keithy Kuuspuu). Intelligentne ja mõjuv arendus teemale „higi on päris ja väsimus tõeline”. Teema, mida tantsukunstnikud palju ekspluateerivad, aga millele vähesed midagi uut lisavad.

„Gangstarap“ (Kanuti Gildi SAAL, Ruslan Stepanov, Artjom Astrov). Nii, nagu kooselus uuele tasandile jõudmine käib läbi silmade avanemise ja naiivsuse kaotamise, karastub „Gangstarapi” vaataja läbi okkalise teekonna iseendani.

Duo Astrov–Stepanov „Gangstarapis”. Enesekindluse pealt

sündinud vabadus, maskeeritud ükskõiksusena. Nende kohalolu paneb kahtluse alla iga viimase kui viisi, kuidas teatrit üldse on mõistetud ja mida etendajalt ja vaatajalt oodatud. Väikestviisi meenutab vaataja „hädas oleku” mastaap juba NO99 „Ühtse Eesti” segadust, kus osa publikust tormas peaaegu et uut parteid looma. „Gangstarapi” saab tuliselt armastada ja niisama tuliselt vihata. Irooniline, aga tõsi.

Joanna Kalm „Uitkehas”. Hämmastav ja harukordne, kui koreograaf on suutnud somaatilise diskursusest koreograafilisse üldistusse välja murda.

Näitus „Phase Shifting Index” (autor Jeremy Shaw) KUMUs. Lõpuks ometi üks kriitiline kommentaar somaatilisele fanatismile ja esoteerilisele hämmamisele tantsus. Et see tuleb muuseumist, on mõtlemapanev.

Raamat „20 aastat festivali” (Kanuti Gildi SAAL). Tükk kaasaegse tantsu ja etenduskunsti lähiajalugu on õhku haihtumisest ja tolmuks pudenemisest päästetud.

On tekkinud hulk koreograafe/etendukunstnikke, kelle loodud lavalises maailmas käib lõpmatu tähenduste tühistamise pillerkaar, antiteatraalse keha iseolemise eheduse asemel kultuuriliste koodide luubi alla võtmine, mis meie kõigi kehasid „võrgutavad”, ainult selleks, et neile konventsioonidele mõnuga veel seitse vinti teatraalsust peale keerata. Fiktiivsus näib olevat uus huviobjekt ja suunapööre kaasaegsete etenduskunstide strateegilises arsenalis, puudutagu see siis kehade, rollide või lugude fiktiivsust.

Elina Masingu „Fairy Tale arch”; Sveta Grigorjeva „Fakerz” ja Johhan Rosenbergi ja Jette-Loona Hermanise „Eden Detail” — neid kõiki iseloomustab konnotatsioonide vohamine, uussiirus või hedonistlikus kastmes serveeritud maailmavaade ja, last, but not least, lavalise esteetika Instagrami-kõlbulikkus. Küsimus, mis siin on päris ja mis mitte, tundub täiesti kasutu.

KEIU VIRRO:

„Inimesed ja numbrid” on väga huvitav lähenemine statistikale ja vaesusele. Lavastus viib publiku rännakule mööda erineva jõukusastmega inimeste kodusid. Nii jätab see paratamatult kergelt kibeda teadmise, et tegemist on omamoodi vaesus- ja rikkusturismiga ja et paljud neist inimestest, kellest lavastus ja

selle numbrid räägivad, ei saa endale teatrietendusi lubada. „Kui sa tuled, too mul lilli” on lähisuhtevägivalda puudutav lavastus, mille alustekst põhineb intervjuudel reaalsest ellujääjatega, ent on kirjutatud näidendiks, mis otsib vägivaldas läbivaid mustreid ja sügavamat ühisosa.

„CPPM Manifestal: Keha, kus elada” on elamus- ja kogemusteater, kus iga osaleja sai sügavalt isikliku kogemuse (sealhulgas ka sääskedest!).

„Kuuluvusharjutused” oli Vabamu projekt, kus etendus toimus telefoni teel inimeste lugusid kuulates ja nende (nägudeta) fotosid vaadates.

Esiteks juba auhinnatud „Lehman Brothers” (lavastaja Hendrik Toompere jr), mis ilmselt ei vaja enam lisakommentaare. Teiseks petan õige pisut ja toon välja kaks lavastust üheskoos:

Noorsooteatri „Teises toas” (lavastaja Mari-Liis Lill) ja Ugala „Kui sa tuled, too mul lilli” (lavastajad Liis Aedmaa ja Laura Kalle). Erinevalt üles ehitatud, ent ühtviisi terava sotsiaalse tunnetusega lavastused perevägivaldast. Kolmandaks Tartu Uue Teatri „Serafima+Bogdan” (lavastaja Ivar Põllu) Peipsiveerel, mis pakkus muu hulgas põneva vormilahenduse.

„Haige mäger” – trupp tervikuna; „Eden Detail” – etendajate energia!; „Love Me Tinder” – Allar Valge; „Põrgupõhja uus Wanapagan” – Triin Lepik; „Stseenid ühest abielust” – Evelin Võigemast; „Naine Salamandri tähtkujust” – Ursula Ratasepp; „Pimevalge” – Carmen Mikiver; „Serafima+Bogdan” – Priit Loog; „Teises toas” – Sander Roosimägi; „Mefisto” – Juhan Ufsak.

Eredamalt on sedapuhku vist küll välja paistnud tegude mittetegemine. Mõtlen veidrat vaakumit ajal, kui kultuuriministri rolli täitis muidu küllap kena inimene, aga... mingi seos võiks ministril oma valdkonnaga ikkagi olla, isegi kui ta loodab asjatundlikele ametnikele, kes ministeeriumi üleval hoiavad. Näiteks kõik see, mida Paide teater on teinud.

See on vist pigem üldisem harjumuste muutumine: olengi valmis, et toimuvad üritused võivad ära jääda. Mingi teatav zen-hoiak hiilib ligi ja plaanide ümbertegemine ei võta enam nii palju energiat. On, nagu on. Muus osas: eelmise aastaga sain internetti kolinud teatrist üledoosi, nii et viimasel ajal tekitab

ainuüksi mõte mõnest järjekordsest online-festivalist värinaid ja igatsus päriskontakti järele on üha suurem. Ma saan küll teoreetiliselt aru kõigest, mis räägib online-teatri kasuks, ent tunnetuslikult on varasemast rohkem kinnistunud mõte teatrist kui millestki, mis toimub siin ja praegu, ideaalis minuga samas ruumis.

GREETE VÕSU:

Esmalt tooksin välja Piret Jaaksi „Siirderiitujad”, mis jõudis Ugala lavale nime all „Valged põdrad” (lavastaja Andres Noormets).

Jaaks on toonud seni veel vähe kuulnud, ent aina enam kõlapinda leidva tugeva kaasaegse naise hääle eesti algupärandisse ning näidend on viimase hooaja dramaturgias selle suuna jõuline esindaja.

Kui rääkida n-ö kohateatrist, siis enamasti kerkib silme ette paik keset loodust, kus maastik hakkab tervikus kaasa mängima, ent „Läbi linna: Karlova” trupp tõi suve hakul seesuguse rännaku linnakeskkonda. Tugev kogukonnateater, mis kasutas materjalina siinseid inimesi, ajalugu ja legende, hakkas tööle orgaanilise ja sujuva tervikuna, suutes panna vaatama enese ümber ning leida pidepunkte lugudes, mida kannavad eneses tänaval vastu tulevad argised inimesed ja paigad.

Ivar Põllu, keda saab pidada üheks omanäolisemaks näitekirjanikuks praeguses teatripildis, on „Kõigi piirangute lõpus” suutnud tabada praeguse maailmakorralduse ja inimeste vahelist pinget mitmekihilises ja sümbolistlikus narratiivis. Iseasi, kas see tekst töötaks ka paari aastakümne pärast. Ent see ei ole oluline — tähtis ongi siin ja praegu.

Keerukat kompositsiooni pakkus Elise Metsanurga lavastus „Video: Täielik šokk! Sündmuskohal kaos, tuvid minestuses”. Sidudes erinevaid tehnilisi ja ruumilisi võimalusi, suutis Metsanurk osutada infosulgudele, luues omamoodi paroodia uksekomöödiale omasest võttestikust. Naerutamise kõrval loob fragmentaarne lavastus aga peegli, kuhu süvitsi vaadata nii indiviidi kui grupina, mis läbi kooruvad välja sotsiaalselt teravad ja vastuolulised teemad.

Kertu Moppel tõestas end taas „Mefistoga”: tugeva allegoorilisuse, esteetilise rikkalikkuse ja ansamblitöö kirkusega

sai Klaus Manni algmaterjal Draamateatri suurel laval hinguse, mida on vaja nii eesti teatrimaastikule kui ühiskonnale üldiselt.

Üle ja ümber ei saa ka Hendrik Toompere jr lavastusest „Lehman Brothers”, mille menukuse taga olev eeposlikkus, sümbioos muusikalise kujundusega, nõrke poeetiline keel, näitlejatrio teada-tuntud kvaliteet ja temaatika, mida isegi teatrikauge inimene võib intrigeerivaks pidada, jätab kindla peale teatrilukku sügava jälje.

Juba mainitud „Mefisto” tugevast ansamblitööst tooks eraldi välja Hendrik Höfgenit kehastanud Juhan Ulfaki, kelle robustset karismaatilisust suurel laval viimasel ajal vähe näha on olnud. Ulfakile omane natuur on satiiriline, väljakutsuv, androgüünne ja siiras — parim näide intelligentsest ja kriitiliselt tundlikust näitlejast, keda loodetavasti suured rollid edaspidigi publiku ette toovad.

Ennast ületavana, nii füüsiliselt kui vormiliselt, jääb meelde Paide teatri ja Musta Kasti „Carmen”. Trupist tooks eraldi välja nimiosa mänginud Laura Niilsi, kes oli mulle uus avastus. Teha tsirkust, laulda ooperit ja samal ajal end laval kehtestada on nõnda nõudlik ülesanne, et ühe etenduse ajal lõppes asi lausa luumurruga.

Sarnaselt eelnevaga on kehalise ja vaimse pingestatuse poolest märkimisväärne Tartu Uue Teatri „Mängu ilu” (lavastaja Andreas Adel), kus Elise Metsanurk ja Jan Erik Ehrenberg sõna otseses mõttes näitavad, kui ilus on mängida täiest hingest. Siiras kohalolu ja pingutus noortelt teatritegijatelt väärrib tunnustust ja peaks andma eeskuju nii mõnelegi laisklevale teatrililjelejale.

Raske oli valida kahe teatriteo vahel ja neid ei saa vaadelda ka võrdlevalt. Vaba Lava „Vabaduse festival” Narvas, mis tõi sarnase ajaloo ja problemaatikaga rahvuste lood kokku linna, kus kohtuvad ida ja lääs, pakkus sütitavat ja mõtlemapanevat dialoogi ning sissevaadet mh Poola, Ungari, Valgevene jt poliitilisse teatrisse. Vestlusringides löid Ida-Euroopa riikide kolleegid elavaid pilte teatriinstitutsioonide ja juhtorganite vastuoludest nende kodumaal. Sellest tõukununa oli meeltülendav lugeda teatrirahva pöördumist, milles kritiseeriti kultuuriministri puudulikku tööd. Õnneks elame veel riigis, kus

kriitilist häält ei tsenseerita, kõlaga see siis laval või meedias. Tänuväärne töö on tehtud teatriteoreetiliste tüvitekstide uustrükkide väljaandmisel: Konstantin Stanislavski „Näitleja töö endaga” (tlk Anu Lamp ja Enn Siimer, toim Mall Põldmäe) ja Peter Brook „Tühi ruum” (tlk Malle Klaassen, Meelike Palli ja Anu Lamp, toim Anu Rooseniit). Kuigi nende tekstidega tegelevad lähemalt teatriteadlased, leiab ka laiem publik siit sisendit nähtu mõtestamiseks.

Kuigi TÜ teatriteaduse osakonna koostöö kohalike teatritega on juba välja kujunenud traditsioon, kipub valik praegusel ajal jäämagi lokaalseks. Oleme vältinud ühiskülastusi teistesse linnadesse (ja ka välisfestivalidele). Õnneks tõi draamafestival septembris läbilõike hooajast nädalaks Tartusse, suutes ettearvamatu aja kiuste kontsentreerida valitsevaid suundi. Tormilistel aegadel on tarvis hoida kätt post-NO99 poliitilise teatri pulsil. Põnevusega saab jälgida, millist nägu hakkab see aja jooksul võtma ja kellel on julgust minna teatrisaalist väljagi. Kui rääkida murekohtadest, siis südame paneb valutama teatrikoolide hetkeseis, eeskätt Viljandis. Muutustetuule ja kohati aegunud õpetusviiside tõttu ei pruugi näitlejaõpilane saada ellujäämiseks vajalikke tööriistu. Loodetavasti suudavad sealsed pedagoogid luua toimiva süsteemi, mis ei unusta isiksust, kuid samas õpetab selgeks ka häälekasutuse ja diktsiooni.

Seevastu on sujuvalt õnnestunud EMTA lavakunstikooli 29. lennu lõpetajate siirdumine Tartusse. Äsja Uues Teatris tööd alustanud Elise Metsanurga, Andreas Aadli, Ekke Heklese ja Martin Korgi teatrikeel annab lootust, et sajandivahetuse põlvkond leiab oma visiooni, mis hakkab mõjutama teatrit ka tulevikus.

EIKE VÄRK:

Teatriaasta üheks oluliseks sündmuseks on Klaus Manni 1936. aastal ilmunud, äärmusliku võimuvahetuse tagajärgede eest hoiatava ning loomevabadusest, konformismist ja karjerismist kõneleva romaani „Mefisto” jõudmine Eesti Draamateatri lavale Kertu Moppeli kaasaegset vaatajat kõnetavas dramatiseeringus ja lavastuses. Minu jaoks oli oodatud sündmuseks ka Andrus Kivirähki poeetilise, kujundirikka, ühtaegu kurva ja naljaka, kutselise Estonia teatri loojatest kõneleva romaani „Liblikas”

alusel kirjutatud samanimelise näidendi (autor samuti Kivirähk) jõudmine sõnateatri lavale (2013. aastal on selle romaani põhjal valminud Tõnu Kõrvitsa ooper „Liblikas”). Lummas Piret Jaaksi näidendi „Valged põdrad” omapärane, müstiline, kummastav atmosfäär Andres Noormetsa tõlgenduses [Ugalas](#). Haarav teatrimäng on [Urmas Vadi](#) vaimukas ja fantaasiarikas autorilavastus Vilde teemadel „Millest tekivad triibud?” Eesti Draamateatris ning Priit Põldma nukker, hell ja tundeküllane teatritekst „Kadunud kodu” Margus Kasterpalu ja Priit Põldma lavastuses Saueaugu [Teatritalus](#).

Suvelavastustes nähakse sageli mõnusat meelelahutust, halvemal juhul ka haltuurat. Möödunud [teatrisuve](#) arvukate uuslavastuste hulgast võib aga leida mitu kõrgtasemel loometööd. Üks hooaja 2020/21 (mitte ainult suvehooaja) põnevamaid ja fantaasiarikkamaid lavastusi oli Anton Hansen Tammsaare „Põrgupõhja uus Wanapagan” lavastaja Kaili Viidase tõlgenduses ([Endla teater](#) Fortumi katlamajas Pärnus). Müstilise lavaatmosfääri loomisel on oluline osa kunstnik Arthur Arula kujundusel, Tauno Aintsi muusikal ja Argo Valdmaa videokujundusel. Õnnestunud ja üllatusi pakkuv (suve)lavastus oli [Tartu Uue Teatri](#) „Serafima+Bogdan”, kus lavastaja ja dramatiseerija Ivar Põllu ning kunstnik Kristiina Põllu olid leidnud Vahur Afanasjevi eepilise haardega suurromaani [teatripubliku](#) ette toomiseks omapärase võtte. Peipsiveere elanike tragöödia tegevus hargnes ajaliselt kahes suunas, lugu jutustati vaatajale kaks korda, lõpust algusesse ja vastupidi, samaaegselt kahel võpsikuga eraldatud mänguväljal. Paelus noorte lavastajate Andreas Aadli ja Markus Helmut Ilvese, kunstniku ja valguskunstniku Kristjan Suitsu, muusikalise kujundaja Arbo Marani ning viie näitleja (Simo Andre Kadastu, Kristiin Räägel, Jan Ehrenberg, Liis Lass ja Peeter Tammearu) loodud omapärane, kirgedest, valust, armastusest, armukadedusest ja siseheitlustest tulvil atmosfäär Fjodor Dostojevski romaani „Idioot” ainetel loodud Tallinna [Linnateatri](#) lavastuses „Rogožin” Toom-Kooli 9 vana, mahajäetud maja kulunud ilmega mänguruumis. Meeleolukalt, tänapäevaselt ja vaimukalt kõitev oli William Shakespeare’i „Romeo ja Julia” [Aare Toikka](#) tõlgenduses [VAT-teatris](#).

Guido Kanguri, Mait Malmsteni ja Priit Võigemasti vaimustavas koosmängus sündinud virtuoosliku ümberkehastumisvõime ja

nauditava mängurõõmuga esitatud eriilmeliste tegelaste galerii Eesti Draamateatri lavastuses „Lehman Brothers”. Juhan Ulfsaki mõjuv, kogu teatrisaali oma mängulusti ja särava haarav kohalolu näitleja Hendrik Höfgeni rollis Eesti Draamateatri „Mefistos”. Ago Andersoni ühtaegu ekspressiivne ja õrnatundeline, peene huumoritajuga loodud Jürka Endla teatri lavastuses „Põrgupõhja uus Wanapagan”. Külliki Saldre varjundirikkalt mängitud, Niskamäele kõigutamatu truud, sirgeselgne, oma lähedastest hooliv Niskamäe vanaperenaine Loviisa Hella Wuolijoe „Niskamäe naistes” Vanemuise teatris. Meelde jääv on Ilo-Ann Saarepera loodud kummalise, saladusliku siseilmaga tegelaskuju lavastuses „Valged põdrad”, Piret Laurimaa südamlük, hooliv ja usaldav Bessie Ameerika näitekirjaniku Scott McPhersoni „Marvini tütardes” Vanemuises, Kristiin Räägeli varjundirikas, ühtaegu lapselik, siiras, hoolitsev ja kohusetundlik Sonja Anton Tšehhovi „Onu Vanjas” Tallinna Linnateatris, Toomas Trossi humoorikas osatäitmine Heidi Sarapuu autorilavastuses „Treffpunkt — Berliin!” Variuse teatris, Indrek Sammuli, Inga Saluranna ja Kristo Viidingu nakatav mängurõõm Eesti Draamateatri lavastuses „Millest tekivad triibud?”, Natali Väli hingestatud, emotsionaalne ja võluv nimategelane Selma Lagerlöfi ja Urmas Lennuki „Charlotte Lövensköldis” Rakvere teatris, Elina Reinoldi värvikas võimunaine emand Capuletti VAT-teatri „Romeos ja Julias”, Ursula Ratasepa tundeküllane ja kirglik Mura Kristiina Jalasto näidendi „Naine Salamandri tähtkujust” lavastuses Jäneda Pulliteatris (lavastaja Madis Kalmet), Evelin Võigemasti ja Märt Avandi haarav koosmäng Ingmar Bergmani „Stseenides ühest abielust” (dramaturg-lavastaja Mehis Pihla) teatris SKENE Katus Kunstile Pärnumaal Kaelasel Jaanihanse siidrivabrikus. Oluliseks (teatri)sündmuseks oli teatrifestivali „Draama 2021” toimumine Tartus ja selle raames läbi viidud rahvusvaheline konverents „Balti peegeldused” ning vestlusring „Milleks on Eestile vaja mitut teatrikooli?”. Ettekanded Eesti Teatriurijate ja -kriitikute Ühenduse aastakonverentsil „Teatri tegemise ja kogemise” uued viisid. Kaja Kannu ja Helle Laasi omapärase elulooraamatu „Nukukas Helle Laas” ilmumine, kus segunevad mälestus- ja kujutluspildid. Püüan jälgida Tallinna teatrite repertuaari ning Endla, Ugala, Tartu Uue Teatri ja teiste teatrite külalissetendusi Tallinnas. Hea on käia pühapäeviti Vanemuise pärastlõunastel (kell 16. 00)

etendustel. Ka teiste teatrite mängukavas võiks olla rohkem päevaseid etendusi, et saaks pärast etenduse lõppu ühistranspordiga tagasi Tallinna sõita. Mind huvitavad maailma ja Eesti kirjandusklassika tõlgendused ja kaasaegne algupärane dramaturgia. Põnev on näha eriilmelisi lavastusi, mida meie teatrid õnneks ka pakuvad. Suvelavastuste külluses on väga palju jäänud nägemata.